

ตอนที่ ๓
ความเจริญและความเสื่อมของบุคคล
และพระพุทธศาสนา

บทที่ ๘

ความเจริญและความเสื่อมของบุคคลและของพระพุทธศาสนา

วิถีชีวิตและความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ นั้นย่อมเป็นไปได้ใน ๒ ทาง คือ เป็นไปในทางเจริญ กับเป็นไปในทางเสื่อม โดยความเจริญและความเสื่อมนั้น ๆ ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงชี้แนะ ตรัสสอนในเรื่องความเจริญและความเสื่อมไว้ไม่น้อยตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในบทนี้จะเป็นการนำเสนอหลักธรรมต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อความเจริญและความเสื่อมทั้งของบุคคลและของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ และจะได้นำไปใช้ไปปฏิบัติเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมและสร้างเหตุปัจจัยเพื่อทำให้เกิดความเจริญแก่ตนและพระพุทธศาสนาต่อไป

๘.๑ เหตุแห่งความเจริญและความเสื่อมของบุคคล

ในพระไตรปิฎกมีหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวกับความเจริญกับความเสื่อมของบุคคลทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิตในคัมภีร์ต่าง ๆ โดยจำแนกไว้ในหลายลักษณะ เช่น ใน ทศตรสูตร^๑ เป็นการกล่าวถึงเหตุของความเสื่อมและความเจริญ เรียงตามลำดับจำนวนข้อธรรมจากจำนวนน้อยไปหาจำนวนมาก คือจากธรรม ๒ อย่าง จนถึงธรรม ๑๐ อย่าง ซึ่งเป็นการกล่าวถึงทั้งความเสื่อมของพระภิกษุและคนโดยทั่วไป ในขณะที่บางคัมภีร์ก็เป็นการกล่าวถึงเหตุของความเจริญกับความเสื่อมตามบทบาทฐานะของบุคคล เช่น โจร^๒ อุบาสก อุบาสิกา^๓ พระภิกษุ^๔ และในบางคัมภีร์ก็เป็นการประมวลลักษณะของการดำเนินชีวิตที่เจริญ^๕ กับที่เสื่อมไว้^๖ แต่เพื่อให้ชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย ในที่นี้จึงจัดแยกเหตุแห่งความเจริญกับความเสื่อมของบุคคลไว้เป็นบุคคลโดยทั่วไป (คฤหัสถ์) กับนักบวชในพระพุทธศาสนา (บรรพชิต)

^๑ ทศตรสูตร ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ๑๑/๓๖๔-๔๗๕/๒๙๓-๓๓๙.

^๒ โจรสูตร อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ๒๓/๑๙๐/๓๒๘.

^๓ หานิสสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๒๗/๓๑-๓๒.

^๔ สามกสูตร อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต ๒๒/๒๙๒/๓๒๑-๓๒๒.

^๕ มงคลสูตร ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๓๑๘/๓๔๒.

^๖ ปราภาวสูตร ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ๒๕/๓๐๔/๓๑๗-๓๑๙.

๘.๑.๑ เหตุแห่งความเจริญของบุคคลโดยทั่วไป

๘.๑.๑.๑ มงคลสูตร

ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่กล่าวถึงเหตุหรือทางแห่งความเจริญสำหรับทุกคนไว้ในมงคลสูตร อันเป็นพระสูตรที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขณะประทับอยู่ที่พระเชตะวันวิหาร อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐีในเขตกรุงสาวัตถี ได้ตรัสบอกมงคล ๓๘ ประการแก่เทวดาที่มาทูลถามเรื่องมงคลอันประเสริฐสำหรับผู้ที่ปรารถนาความสวัสดิ์ โดยธรรมที่เป็นมงคลชีวิตหรือเหตุแห่งความสุข ความเจริญ ความสำเร็จทั้ง ๓๘ ประการ คือ

มงคลที่ ๑ การไม่คบคนพาล (อเสวนา จ พาลานํ)

การไม่คบคนพาล หมายถึง การไม่คบหาสมาคม ไม่ไปมาหาสู่ ไม่คลุกคลี ไม่ร่วมกิจกรรมใด ๆ กับคนพาล ซึ่งก็คือคนที่ประพฤติอกุศลกรรมบถ ๑๐ อย่างคือ กายทุจริต ๓ (ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม) วาจทุจริต ๔ (พูดปด พูดหยาบคาย พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ) มโนทุจริต ๓ (คิดอยากได้ของผู้อื่น อาฆาตพยายาบาท มีความเห็นผิด) โดยคนพาลเป็นผู้ที่คิดแต่เรื่องชั่วร้าย พูดแต่คำชั่วร้าย และทำแต่กรรมชั่ว เป็นผู้ที่ตัดประโยชน์ตนเองและประโยชน์ผู้อื่น ผู้ที่คบกับคนพาลก็จะได้รับแต่ความตกต่ำ ความเดือดร้อน และได้รับแต่ผลเสีย เช่น เป็นที่รังเกียจของผู้ที่คุ้นเคย เสียชื่อเสียง เสียอนาคต การคบคนพาลทำให้เกิดโทษทั้งในโลกนี้และโลกหน้า และมีแต่จะก่อให้เกิดความเสื่อมและหายนะ ท่านจึงกล่าวว่าการไม่คบคนพาลนั้นเป็นมงคลชีวิต

มงคลข้อที่ ๒ การคบบัณฑิต (ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา)

การคบบัณฑิต หมายถึง การคบหาสมาคม ไปมาหาสู่ คลุกคลีและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยกับบัณฑิต ซึ่งก็คือผู้ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กายสุจริต ๓ (ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม) วาสุจริต ๔ (ไม่พูดปด ไม่พูดหยาบคาย ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ) มโนสุจริต ๓ (ไม่คิดอยากได้ของผู้อื่น ไม่อาฆาตพยายาบาท มีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม) โดยบัณฑิตเป็นผู้ที่มีปกติคิดดี พูดดี ทำดี เป็นผู้มีปัญญา สร้างประโยชน์ทั้งแก่คนอื่นและผู้อื่น อีกทั้งยังสร้างประโยชน์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า การคบหาสมาคมกับบัณฑิตย่อมจะชักนำไปในทางที่ดี ทำให้บุคคลดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกที่ควรอย่างมีแก่นสาร อันจะทำให้เป็นที่ยอมรับในสังคม กล่าวได้ว่า การคบบัณฑิตนั้นเป็นเหตุแห่งความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม

อนึ่งในเรื่องของการคบคนนี้ เป็นสิ่งที่มีผลต่อชีวิตเป็นอย่างยิ่ง และพระพุทธองค์ก็ทรงให้ความสำคัญมาก ดังจะเห็นได้จากการกล่าวถึงมงคลข้อนี้เป็นอันดับแรก อีกทั้งยังได้ทรงเล่า

เรื่องในอดีตซึ่งเป็นเรื่องของลูกนกแขกเต้าประกอบว่า ในอดีตกาลนั้นมีลูกนกแขกเต้า ๒ ตัวที่น้องอาศัยอยู่ในป่าจิวใกล้สถานบรรพต โดยทางด้านเหนือลมของสถานบรรพตเป็นหมู่บ้านที่อยู่อาศัยของพวกโจร ส่วนทางด้านใต้ลม เป็นอาศรมของฤๅษี วันหนึ่งเกิดลมพายุ นกแขกเต้า ๒ ตัวที่น้องถูกลมพัดไปตกคนละที่ ตัวหนึ่งตกลงไปอยู่ในหมู่บ้านโจร โดยพวกโจรเลี้ยงดูไว้และตั้งชื่อให้ว่า "สัตติคุมพะ" ส่วนอีกตัวหนึ่งตกลงในระหว่างดอกไม้ใกล้อาศรมของฤๅษี พวกฤๅษีได้เลี้ยงดูไว้และให้ชื่อว่า "ปุปผกะ" และในสมัยนั้นพระราชามีนามว่า ปัญจาละ ได้ทรงรถประพาสนาเพื่อสำเนาแต่ได้เกิดพลัดกับคณะผู้ติดตาม โดยในระหว่างทางที่เสด็จกลับผ่านมาทางหมู่บ้านโจรที่มีเพียงคนทำครว และนก "สัตติคุมพะ" อยู่ พระราชาได้ทรงสนานและบรรทมได้ร่วมไม้ใกล้บ้านโจร ส่วนนกสัตติคุมพะ เห็นพระราชากำลังบรรทมอยู่ก็บินไปพูดกับคนทำครวด้วยภาษามนุษย์ว่าให้ชวนกันปลงพระชนม์พระราชาเพื่อเอาอาภรณ์เครื่องประดับ พอตีขณะเดียวกับที่พระราชาศึกษาขึ้นมาได้ยินก็ตกพระทัย เสด็จหนีภัยจากที่นั่นไปถึงหมู่บ้านอาศรมฤๅษีที่ก็ไม่มีใครอยู่เนื่องจากพวกฤๅษีออกไปหาผลไม้ มีแต่นกปุปผกะที่เมื่อเห็นพระราชาก็กล่าวปฏิสันถารว่า "ขอเดชะพระมหाराชเจ้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว พระองค์มิได้เสด็จมาร้าย" พระราชาได้ยินก็ทรงสรรเสริญนกปุปผกะว่า แม้จะเป็นนกก็ทรงธรรม แต่นกแขกเต้าอีกตัวนั้นพูดแต่คำมักได้ นกปุปผกะได้ฟังคำนั้นจึงทูลพระราชาวา คนกับนกแขกเต้าอีกตัวนั้นเกิดจากมารดาเดียวกันแต่เขาเติบโตในหมู่บ้านโจร จึงมีโจรธรรม แต่คนเติบโตในหมู่บ้านฤๅษี จึงประกอบด้วยฤๅษีธรรม พร้อมทั้งได้กล่าวกับพระราชาวา

"ข้าแต่พระราชาก็คนคนชนิดใดๆ เป็นคนสงบหรือไม่สงบ มีศีลหรือไร้ศีลก็ตาม เขาย่อม (ตก) ไปสู่อำนาจของคนชนิดนั้นแล บุคคลทำคนเช่นใดให้เป็นมิตรและเสพสนิทกับคนเช่นใด เขาก็จะเป็นคนเช่นนั้นแล เพราะการอยู่ร่วมกันย่อมเป็นเช่นนั้น คนชั่วใครคบเข้าก็เปื้อนคนคบ ใครแตะต้องเข้าก็เปื้อนผู้อื่นซึ่งเป็นผู้แตะต้อง... ชีรชนจึงไม่ควรมีคนชั่วเป็นสหายเลย คนห่อปลาเน่าด้วยใบหญ้าคา แม้ใบหญ้าคาก็เหม็นฟุ้งไปด้วยฉันใด การคบกับคนพาลก็ฉันนั้น เหตุนี้บัณฑิตรู้ความ การอบรมของคนว่าเหมือนไม้สำหรับห่อแล้ว ไม่พึงคบอสัตบุรุษ เพราะพวกอสัตบุรุษย่อมนำไปสู่เนรก พวกสัตบุรุษย่อมนำไปสู่สุคติ"

"จาก นิทานประกอบมงคล ๓๘ ประการ. พิมพ์เพื่อเป็นมูทิตาสักการะแด่พระเถระวัดปากน้ำ ภาษีเจริญที่ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เมื่อวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ พิมพ์เผยแพร่ใน โทสตร์ทูเดย์. ฉบับวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๘ และ สัตติคุมพะชาดก ขุททกนิกาย วิสดีนินาตชาดก ๒๗/๒๑๕๒/๔๑๙-๔๒๐.

มงคลข้อที่ ๓ การบูชาสิ่งที่ควรบูชา (บูชา จ ปุชเนียน)

การบูชาสิ่งที่ควรบูชา หมายถึง การสักการะ การกราบไหว้ การเคารพ สิ่งที่ควรบูชา ๔ ประเภท คือ

- ปุชนิยบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวก มารดาบิดา ครูอาจารย์ ผู้มีอุปการะ ผู้มีคุณ
- ปุชนิยธรรม คือ พระไตรปิฎกอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า
- ปุชนิยสถาน คือ สถานที่ที่ควรบูชา เช่น พระเจดีย์
- ปุชนิยวัตถุ คือ วัตถุที่ควรบูชา เช่น พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูป

โดยการบูชานั้นทำได้ทั้ง ๒ อย่างคือ อามิสบูชา อันเป็นการบูชาด้วยวัตถุ เช่น ปัจจัย ๕ ดอกไม้ ธูปเทียน ของหอม สร้างวัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ กุฏิ ศาลาการเปรียญ ถนนหนทาง เป็นต้น กับปฏิบัติบูชา อันเป็นการบูชาด้วยการปฏิบัติ เช่น การรักษาศีล ๕ ศีล ๘ รักษาอุโบสถศีล การเจริญกรรมฐาน โดยการบูชาทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นสิ่งที่มีผลมากอานิสงส์มาก กล่าวคือ อามิสบูชาทำให้ได้มนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติ แต่ปฏิบัติบูชานั้นมีอานิสงส์ยิ่งกว่า เพราะการบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นนอกจากจะเป็นการสืบทอดพระศาสนาให้คงอยู่ และเจริญรุ่งเรืองได้ แล้วก็ยังยังมีผลเป็นความพ้นทุกข์คือได้นิพพานสมบัติ

มงคลที่ ๔ การอยู่ในสถานที่อันควร (ปฏิรูปเทสะวาโส จ)

การอยู่ในสถานที่อันควร หมายถึง การอยู่ในสถานที่อัน เป็นที่ตั้งแห่งพระพุทธศาสนา ที่มีผู้เคารพบูชาพระรัตนตรัย มีการเรียน การสอน การเผยแผ่ แสดงพระธรรมและพระวินัยที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ มีพระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย สั่งสอนอุบาสกอุบาสิกาให้รู้ธรรม รักษาศีล เจริญภาวนา เพราะบุคคลที่อยู่ในสถานที่เช่นนี้ย่อมได้ซึ่งอนุตตรียะทั้ง ๖ คือ

๑. การเห็นอันประเสริฐ (ทัสสนานุตตรียะ) คือได้เห็นพระพุทธเจ้า พระอริยสาวก เห็นพระสุปฏิปันโนผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เห็นเหล่าพระภิกษุสงฆ์พร้อมเพรียงกันประกอบกิจโดยธรรม

๒. การได้ฟังอันประเสริฐ (สวานานุตตรียะ) คือการได้ฟังพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ การได้ฟังเสียงสวดมนต์ เป็นต้น

๓. การได้รับสิ่งที่ดีที่สุดหรือลาภอันประเสริฐ (ลาภานุตตรียะ) คือเกิดศรัทธาตั้งมั่นในพระพุทธศาสนา ศรัทธาในคุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรม และคุณของพระอริยสงฆ์

๔. การศึกษาอันประเสริฐ (สิกขานุตตริยะ) คือการศึกษาพระสัทธรรมของพระพุทธองค์ ได้ศึกษาในอริศีล อริจิต อริปัญญา^๑

๕. การบำรุงอันประเสริฐ (ปาริจรียนุตตริยะ) คือ การได้ปรนนิบัติบำรุงพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ได้สนับสนุนบำรุงการศึกษา การปฏิบัติ และการเผยแผ่พระธรรม หรือผู้ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

๖. การระลึกอันประเสริฐ (อนุสสทานุตตริยะ) คือการระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรม คุณของพระอริยสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะทำให้จิตใจน้อมไปในกุศลธรรมและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์

การอยู่ในสถานที่อันสมควรตามที่กล่าวมาแล้วนี้จึงเป็นมงคลอันจะเป็นเหตุให้ได้ซึ่งอุปนิสัยอันเป็นไปเพื่อสุคติและอริยมรรค

มงคลที่ ๕ การได้สร้างบุญไว้ในกาลก่อน (บุพเพ จ กตปุญญาตา)

การได้สร้างบุญไว้ในกาลก่อน หมายถึง การเป็นผู้ที่ได้ทำบุญกุศลสั่งสมไว้ในอดีต เช่น ได้ทำทาน ให้ข้าว น้ำ ผ้า ที่อยู่อาศัย ได้รักษาศีล เจริญภาวนา ได้ฟังธรรม ได้บูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ย่อมมีผลทำให้ได้รับความสุข ความเจริญ ทั้งในทางโลกและทางธรรม ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ทำให้ได้สมบัติทั้ง ๓ ประการ คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ^๒ ทุกคนจึงควรขวนขวายในการสั่งสมบุญให้มากเพื่อเป็นมงคลแก่ตนเอง เช่น การกระทำบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ คือ

๑. ทานมัย คือบุญที่เกิดจากการให้ทาน
๒. ศีลมัย คือบุญที่เกิดจากการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย คือบุญที่เกิดจากการเจริญภาวนา
๔. อปจายนมัย คือบุญอันเกิดจากการประพุดิ้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่
๕. เวยยาวัจจมัย คือบุญอันเกิดจากการขวนขวายช่วยในกิจที่ชอบ

^๑ อริศีล คือการฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง การฝึกอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น และในสิ่งแวดล้อมด้วยดี ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐานแห่งการฝึกอบรมจิตใจในอริจิต

อริจิต คือการฝึกอบรมจิตใจให้เกิดสมาธิอย่างสูง การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงมีคุณธรรม... เหมาะแก่การใช้ความคิดพิจารณา เป็นฐานแห่งการเจริญปัญญา

คำอธิบาย จากพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๖๓-๓๖๔.

^๒ นิพพานสมบัติ คือ สามารถปฏิบัติธรรมจนบรรลุมรรคผลพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

๖. ปัดคิทานมัย คือบุญอันเกิดจากการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้อื่น
๗. ปัดคานุโมทนามัย คือบุญอันเกิดจากการอนุโมทนาในกุศลของผู้อื่น
๘. ฆัมมัสสวนมัย คือบุญอันเกิดจากการฟังธรรม
๙. ฆัมมเทศนามัย คือบุญอันเกิดจากการแสดงธรรม
๑๐. กิฏฐุชุกัมม คือบุญอันเกิดจากการทำความเห็นให้ตรง ให้ถูกต้องตาม

ทำนองคลองธรรม

มงคลที่ ๖ การดำรงคนไว้ชอบ (อตฺตสมฺมา ปณฺธิ จ)

การดำรงคนไว้ชอบ เป็นเหตุแห่งความเจริญ โดยการดำรงคนไว้ชอบหมายถึงการตั้งคนไว้ดี คือทำคนให้เป็นผู้มีศีล ให้เป็นผู้มีศรัทธา ให้เป็นผู้มีหิริคือความละอายต่อบาป และมีโอคติปปะคือความเกรงกลัวต่อบาป ให้เป็นผู้ที่ฟังธรรมศึกษาธรรม ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน และมีสัมมาทิฐิคือมีความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม โดยการมีกัลยาณมิตรหรือมิตรดีนั้นจะช่วยชี้นำให้ตั้งคนไว้ชอบได้

มงคลที่ ๗ การได้เป็นผู้สดับรับฟังมาก (พาหุสจฺจย จ)

การได้เป็นผู้สดับรับฟังมาก ย่อมเป็นมงคลอันประเสริฐ เพราะจะสามารถเป็นที่ฟังแก่ตนเองและผู้อื่นได้ โดยความรู้ที่ควรได้สดับรับฟังนั้นหมายถึง ทั้งความรู้ศิลปวิทยาการแขนงต่าง ๆ ทางโลก ซึ่งจะทำให้ฉลาดรอบรู้ เป็นผู้มีความรู้ดี ปัญญาเฉียบแหลม สามารถทำให้เกิดประโยชน์แก่คน คือ นามาชิงทรัพย์ ลาก ยศ ชื่อเสียง และความรู้ที่ควรได้สดับรับฟังนั้นยังหมายถึงความรู้เกี่ยวกับทางธรรม ซึ่งจะทำให้รู้ว่าสิ่งใดเป็นธรรม สิ่งใดมิใช่ธรรม สิ่งใดเป็นกุศล สิ่งใดเป็นอกุศล สิ่งใดควรละเว้น สิ่งควรกระทำ อันจะทำให้สามารถละอกุศลธรรม เข้าถึงกุศลธรรม เป็นหนทางแห่งการบรรลุมรรคผล ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์แก่คน และหากได้เอื้อเพื่อแนะนำบุคคลอื่นก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

มงคลที่ ๘ การเป็นผู้มีศิลปวิทยาการ (สิปปญฺย จ)

การเป็นผู้มีศิลปวิทยาการ ย่อมเป็นมงคลอย่างยิ่ง เพราะผู้ที่มีฝีมือความเชี่ยวชาญ มีความรู้อันประณีต ไม่ว่าจะเป็นความรู้ของผู้ครองเรือน เช่น การจัดดอกไม้ การแกะสลัก การทอ หรือความรู้ของนักบวช เช่น การตัดเย็บจีวร การปลูกสร้างเสนาสนะ ก็สามารถช่วยเหลือยังกิจที่ยากของผู้อื่นให้สามารถทำสำเร็จได้อย่างดีและโดยง่ายด้วยความรู้ของตนอันเป็นการยังประโยชน์สุขให้แก่ผู้อื่น และยังสามารถยังประโยชน์ให้แก่ตนเองในโลกนี้ เช่น ได้รับการสรรเสริญ ได้ทรัพย์เพื่อใช้เลี้ยงชีพและบำเพ็ญทาน เกื้อหนุนบำรุงพระศาสนาให้เจริญมั่นคงรุ่งเรือง ซึ่งย่อมได้อานิสงส์ที่จะส่งผลไปในภพเบื้องหน้าด้วย

มงคลที่ ๙ ความเป็นผู้มีระเบียบวินัยดี (วินโย จ สุกษิโต)

ความเป็นผู้มีระเบียบวินัยดี คือ ศึกษาและปฏิบัติตามวินัยและกฎระเบียบที่บัญญัติไว้ ย่อมเป็นมงคล ทำให้บุคคลตั้งอยู่ในคุณและนำมาซึ่งประโยชน์สุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า โดยวินัยหรือข้อปฏิบัติสำหรับนักบวชในพระพุทธศาสนานั้นเป็นไปเพื่อความผาสุก ความสงบเรียบร้อยของหมู่สงฆ์ และทำให้ศาสนามีความมั่นคง และวินัยหรือข้อปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือนหรือบุคคลโดยทั่วไปคือการละเว้นอกุศลกรรมบถ ๑๐ อันได้แก่ การเว้นจากกายทุจริต ๓ (การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ) วจีทุจริต ๔ (การพูดโกหก การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพื่อเจ้อ) มโนทุจริต ๓ (การเพ่งอยากได้ของผู้อื่น การพยาบาท การมีความเห็นผิด) นั้นย่อมไม่ทำความเดือดร้อนวุ่นวายให้กับผู้อื่น ทำให้เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของคนโดยทั่วไป การเป็นผู้อยู่มีระเบียบวินัยดีจึงเป็นมงคล เป็นเหตุให้ถึงความสุขความเจริญทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

มงคลที่ ๑๐ การกล่าววาจาอันเป็นสุภาสิต (สุภาสิตา จ ยา วาจา)

การกล่าววาจาอันเป็นสุภาสิต หมายถึง การกล่าววาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ คือ

- กล่าวในกาลอันเหมาะสม
- กล่าวคำจริง คำสัตย์
- กล่าวคำไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ
- กล่าวคำพูดที่มีประโยชน์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า
- กล่าวคำด้วยจิตเมตตา

และเว้นจากองค์ ๔ ประการคือ

- การกล่าวคำเท็จ
- การกล่าวส่อเสียด ยุยง ให้แตกกัน ผิดใจกัน
- การกล่าวคำหยาบ คำที่ทำให้ผู้ฟังทุกข์ใจ เจ็บใจ เดือดเนื้อร้อนใจ
- การพูดเพื่อเจ้อ ไม่มีเหตุผล ไม่มีสาระ ไม่เป็นประโยชน์

โดยผู้ที่กล่าววาจาสุภาสิตย่อมได้รับผลดีคือ ทำให้พ้นภัย ไม่มีศัตรู มีแต่มิตร ผู้คนรักใคร่ ทำให้ได้ลาภ และนำประโยชน์ นำความเจริญมาให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

มงคลที่ ๑๑ การบำรุงมารดาบิดา (มาตาปิตุ อุปฏฐาน)

การบำรุงมารดาบิดา คือ การเลี้ยงดู ประนนิบัติรับใช้ท่านให้อยู่เย็นเป็นสุข เนื่องจากพ่อแม่ท่านเป็นผู้ที่ให้การอนุเคราะห์แก่บุตรและมีความสำคัญในฐานะ ๔ คือ

- เป็นพรหมของบุตร เพราะพ่อแม่เป็นผู้ที่มีเมตตา ปรารถนาให้ลูกเป็นสุข มีกรุณา ปรารถนาให้ลูกพ้นทุกข์ มีมุทิตา พลอยยินดีเมื่อลูกได้ดี มีความสำเร็จ และมีอุเบกขา วางเฉยเมื่อลูกดูแลและพึ่งตนเองได้แล้ว

- เป็นบุรพเทพของบุตร คือ เป็นเทพองค์แรกของลูกที่ปกป้องรักษาลูกก่อนเทวดาทั้งหลายตั้งแต่อยู่ในครรภ์ทีเดียว

- เป็นบูรพาจารย์ของบุตร คือ เป็นครูคนแรกของลูก สั่งสอนลูกทุกอย่างก่อนครูอาจารย์ทั้งหลายทั้งปวง

- เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร คือ เป็นบุคคลที่ควรแก่การสักการบูชา โดยคุณของบิดามารดานั้นเปรียบได้ดังคุณของพระอรหันต์ การที่ลูกได้สักการบูชาพ่อแม่จึงมีค่าดุจการบูชาพระอรหันต์

โดยการบำรุงมารดาบิดานั้นทำได้ ๒ อย่างคือ การบูชาด้วยสิ่งของ เช่น ข้าว น้ำ อาหาร ผ้า ที่นอน เงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้ท่านพอใจมีความสุข ซึ่งถือว่าเป็นการปรนนิบัติบูชาเบื้องต้น แต่การบูชาด้วยธรรม คือ การทำให้ท่านมีอริยทรัพย์ทั้ง ๕ คือ

- ทำให้ท่านมีความเลื่อมใสศรัทธาในคุณพระรัตนตรัย ตั้งอยู่ในพระไตรสรณาคมน์
- ทำให้ท่านเป็นผู้มีศีล คือสมาทานศีล ๕ ศีล ๘ รักษาศีลให้บริสุทธิ์
- ทำให้ท่านได้ฟังพระธรรมคำสอน ให้รู้ในสิ่งที่เป็นคุณเป็นโทษ เป็นประโยชน์มิใช่ประโยชน์

- ทำให้ท่านได้เป็นผู้รู้จักบริจาคทาน ทำการกุศล
- ทำให้ท่านมีปัญญาเห็นแจ้ง สามารถปฏิบัติธรรมให้เกิดสติเกิดปัญญาอันจะนำไปสู่การหลุดพ้นได้

การบำรุงมารดาบิดาด้วยการบูชาด้วยธรรมที่จะช่วยทำให้ท่านพ้นจากทุกข์และนำไปสู่สุคติโลกสวรรค์และความหลุดพ้นได้นั้นถือว่าเป็นการบูชาอย่างสูง

นอกจากนี้แล้ว ผู้ที่เป็นบุตรยังต้องบำรุงมารดาบิดาด้วยฐานะ ๕ คือ

- เลี้ยงดูท่าน
- ช่วยเหลือทำกิจต่าง ๆ ของท่าน
- ช่วยตำรววงศ์สกุล
- ประพฤติตนให้สมควรแก่การเป็นผู้ได้รับทรัพย์มรดก
- ทำบุญกุศลอุทิศไปให้ท่านเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว

การได้บำรุงบิดามารดาตามที่ได้กล่าวมานี้ถือได้ว่าเป็นการทำประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าแก่ท่าน จึงเป็นมงคลอย่างยิ่งแก่บุตรที่ได้ปฏิบัติ และย่อมนำมาซึ่งผลคือความสุขความเจริญทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

มงคลที่ ๑๒ การสงเคราะห์บุตร (ปุตตสูส สกฺโคโห)

ในสังคาลสูตร^{๑๑} พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้ผู้ที่บิดามารดาได้สงเคราะห์บุตร เพื่อให้เกิดประโยชน์คือความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้าด้วยคุณธรรม ๔ ประการ คือ

• ห้ามไม่ให้ทำบาป ผิดศีลผิดธรรม เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ ดื่มสุรา

• สั่งสอนให้ชวนช่วยในการกุศล มีการให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา การฟังธรรม การปฏิบัติธรรม เป็นต้น

• ให้ได้ศึกษาศิลปวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรม

• หาสามีภรรยาที่สมควรให้

• มอบทรัพย์สมบัติให้ตามเวลาที่พึงให้

จะเห็นได้ว่าการสงเคราะห์ดังกล่าวเป็นการสงเคราะห์ทั้งด้วยปัจจัย ๔ และการให้ศึกษาวิชาทางโลกเพื่อจะได้ใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ สามารถสร้างฐานะให้มั่นคง อันจะเป็นการทำให้เกิดประโยชน์คือความสุขในชาตินี้ ซึ่งเป็นการสงเคราะห์ขั้นต่ำ และยังมีการสงเคราะห์ในขั้นสูงคือการสั่งสอนให้ทำกุศลอันเป็นการสร้างนิสัยที่จะเป็นปัจจัยในการเปิดทางสวรรค์และนิพพานและเป็นการทำให้เกิดประโยชน์คือความสุขในชาติหน้า

มงคลที่ ๑๓ การสงเคราะห์ภรรยา (ทารสูส สกฺโคโห)

การสงเคราะห์ภรรยา คือ การที่สามีสงเคราะห์ภรรยาด้วยความเมตตากรุณาตามสมควรแก่ฐานะ คือ

• ให้การยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา

• ไม่ดูหมิ่นดูแคลน

• ไม่ประพฤตินอกใจให้ภรรยาทุกข์ใจ

• มอบความเป็นใหญ่ให้

• ให้เครื่องแต่งตัวเครื่องประดับตามโอกาสและกำลังทรัพย์ที่มี

โดยสามีนั้นควรสงเคราะห์ภรรยาให้ได้ประโยชน์ทั้งในชาตินี้และประโยชน์ในชาติหน้า สำหรับสิ่งที่สามีสมควรทำเพื่อสงเคราะห์ภรรยาให้ได้ประโยชน์ในชาตินี้ คือ

^{๑๑} สังคาลสูตร ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ๑๑/๑๗๒-๒๐๖/๑๖๒-๑๗๓.

- เพียรในการทำงานแสวงหาทรัพย์
- ฉลาดในการรักษาทรัพย์ที่หามาได้
- เลี้ยงชีวิตพอสมควรแก่ทรัพย์ที่หามาได้
- คบมิตรที่เป็นคนดี มีใจกุศล

และสิ่งที่สามสมควรทำเพื่อสงเคราะห์ภรรยาให้ได้ประโยชน์ในชาติหน้าคือ

- มีจิตศรัทธาในคุณของพระรัตนตรัย
- รักษาศีล ๕ ทำกุศลกรรมบถ ๑๐
- หมั่นฟังธรรม
- มีการบริจาค เช่น ให้ข้าว น้ำ แก่สมณชีพราหมณ์
- มีปัญญาพิจารณาให้เห็นธรรม

โดยสามผู้ทำการอนุเคราะห์ภรรยาดังกล่าวมานี้ จะเป็นผู้ที่มีปกติในการทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ภรรยาซึ่งเป็นบุคคลที่เปรียบดั่งไฟ** ก็จะทำให้ตนและครอบครัวประสบแต่ความสุขความเจริญ

มงคลที่ ๑๔ การงานไม่คั่งค้าง (อนากุลาจ กมฺมุนตา)

การงานไม่คั่งค้าง คือ การทำงานด้วยความตั้งใจความขยันขันแข็ง ไม่เกียจคร้าน ไม่ทอดทิ้งให้เนิ่นนาน ก็ย่อมทำให้สำเร็จประโยชน์ได้ทั้งในทางโลกและทางธรรม ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า คือถ้าเป็นในทางโลกก็เป็นเหตุให้มีทรัพย์ มีความเจริญก้าวหน้า มีความสุข และถ้าเป็นทางธรรม การทำกิจทางธรรมโดยไม่ทอดทิ้งและด้วยจิตที่แน่วแน่ก็จะทำให้พาดนให้พ้นจากวัฏฏสังสารได้ ดังเช่น พระมหาตีสสเถระผู้บำเพ็ญเพียรโดยไม่ทอดทิ้งไม่ย่อท้อ โดยไม่ให้ความง่วงมาเป็นอุปสรรคจนในที่สุดก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ เป็นต้น

มงคลที่ ๑๕ การให้ทาน (ทานญจ)

การให้ทาน คือ การบริจาคมเป็นมงคลอันนำความเจริญมาสู่ผู้ให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า โดยการให้ทานนั้นเป็นไปได้ใน ๒ ลักษณะ คือ การให้ด้วยการสงเคราะห์ คือ การให้แก่คนยากจน คนที่เดือดร้อน ให้แก่สัตว์เดียรฉาน กับการให้ด้วยการบูชา คือการให้แก่ผู้มีคุณ ได้แก่ มารดาบิดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ภิกษุสามเณร ผู้ที่มีศีลมีธรรม โดยในระหว่างทานทั้ง ๒ นี้ การให้ด้วยการบูชานั้นมีอานิสงส์มากกว่าการให้ด้วยการสงเคราะห์

** สิ่งที่เปรียบเสมือนไฟมีอยู่ ๗ อย่างคือ ๑. รากะ ๒. โทสะ ๓. โมหะ ๔. มารดาบิดา ๕. สมณพราหมณ์ ๖. สามภรรยา ๗. ไฟโดยทั่วไป การประพฤติดีตต่อบุคคลที่เปรียบเสมือนไฟย่อมส่งผลร้ายอย่างยิ่งแก่ผู้นั้น และในทางตรงกันข้ามการประพฤติดุกต้องต่อบุคคลผู้เปรียบเสมือนไฟก็จะเป็นผลดีเป็นมงคลอย่างยิ่งแก่ผู้ปฏิบัติ.

นอกจากนี้ทานยังแบ่งได้เป็น ๒ อย่างคือ อามิสทาน อันเป็นการให้วัตถุ สิ่งของ กับ
ธรรมทาน อันเป็นการให้ธรรมะ โดยการให้ธรรมะเป็นทาน^{๖๖} นั่นถือว่าเป็นการให้ที่ชนะการ
ให้ทั้งปวง เพราะเป็นการให้สติปัญญา

โดยผลของการให้ทานนั้นจะทำให้ผู้ให้เป็นที่รักของคนทั้งปวง ไปที่ใดยอมแก้มือเท้าไม่
เก้อเขิน ผู้คนต้อนรับอยากคบหาด้วย อีกทั้งยังจะเป็นผู้มียศ มีบริวารมาก เป็นที่สรรเสริญแก่
ทั้งมนุษย์และเทวดา และในส่วนของธรรมทานนั้นก็จะมีอานิสงส์ทำให้เป็นผู้มีสติปัญญาแก้ว
กล้า ดังเช่นพระสารีบุตรที่ในอดีตชาติครั้งที่เกิดเป็นกฏุมพีในศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน
ได้สร้างคัมภีร์พระธรรมไว้ในพระพุทธศาสนา ด้วยอานิสงส์นี้ได้ทำให้ในชาติที่เกิดมาเป็นพระสารี
บุตรนั้นเป็นผู้มีปัญญามาก

ด้วยเหตุดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ การให้ทานจึงเป็นมงคลอันจะทำให้บุคคลได้รับผลเป็น
ความเจริญทั้งในโลกนี้และโลกหน้า คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ

มงคลที่ ๑๖ การประพฤติธรรม (ธมฺมจริยา จ)

การประพฤติธรรม คือ การเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กายสุจริต (ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่
ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม) วชิสุจริต ๔ (ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่
พูดเพื่อเจ้าไร้สาระ) มโนสุจริต ๓ (ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่ผูกพยาบาท ไม่เห็นผิดจาก
ทำนองคลองธรรม) ให้บริบูรณ์อยู่เสมอซึ่งการปิดเสียซึ่งอกุศลกรรมนั้นเมื่อสิ้นชีวิตไปยอมทำให้
พ้นจากอบายภูมิ

นอกจากการรักษาอกุศลกรรมบถ ๑๐ แล้ว การให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา^{๖๗}
ก็เป็นกุศลที่ช่วยทำกรรมทางกายวาจาใจให้ผ่องใสและเป็นปัจจัยให้บรรลุธรรมได้ และคราวที่
ยังไม่ถึงนิพพานก็ย่อมมีสติเป็นที่ไป การประพฤติธรรมจึงเป็นมงคลอย่างยิ่ง

---

^{๖๖} การให้ธรรมะเป็นทาน ก็เช่นการบอกรธรรม การอธิบายชี้แจงธรรม การจัดการแสดงธรรม การ
บรรยายธรรมให้ผู้อื่นได้ฟังและเกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การจัดสร้าง
พระไตรปิฎก การพิมพ์หนังสือธรรมะแจก การอุปถัมภ์การศึกษาให้พระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนเพื่อให้พระ
ศาสนาได้เจริญสืบไป

ดูเหตุผลและรายละเอียดในเรื่องนี้ได้ในส่วนที่กล่าวถึงเรื่องทานในบทที่ ๔ หน้า ๒๖๔.

^{๖๗} อานิสงส์ของทาน ทำให้ได้มนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติ

อานิสงส์ของศีล ทำให้ได้สวรรค์สมบัติ และเป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน

อานิสงส์ของการเจริญภาวนา ทำให้ได้สวรรค์สมบัติและนิพพานสมบัติ

มงคลที่ ๑๗ การสงเคราะห์ญาติ (ญาติกานัญจ สงคโท)

การสงเคราะห์ญาติ หมายถึง การให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเกื้อกูลแก่ญาติทั้งหลายที่มีความเกี่ยวเนื่องกันทางสายเลือดทั้งทางฝ่ายมารดาและบิดา โดยการสงเคราะห์นั้นเป็นไปได้ใน ๒ ลักษณะ คือ

- การสงเคราะห์ด้วยอาภิส คือ สงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ทรัพย์สินเงินทอง
- การสงเคราะห์ด้วยธรรม ก็เช่น การชักชวนให้สร้างกุศล มีการให้ทาน รักษาศิลหรือภาวนา ตลอดจนถึงการอุปถัมภ์ให้ได้บรรพชา

ผู้ที่มีทรัพย์และมีความสามารถในการสงเคราะห์ญาติได้แต่ไม่ทำนั้นเป็นผู้ที่ปราศจากคุณธรรม ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำให้ตระกูลสิ้นสูญ ผู้คนยอมดิ้นรนและเป็นที่ยังเกียจในหมู่ญาติ เมื่อถึงคราวยากลำบากก็ยากจะมีผู้ช่วยเหลือ แต่ผู้รู้จักเกื้อกูลญาตินั้นเป็นผู้ที่ยังตระกูลให้เจริญ ย่อมได้รับการสรรเสริญ เป็นที่รักผูกพันของหมู่ญาติ เมื่อตายไปก็จะไปสู่สุคติ การสงเคราะห์ญาติจึงเป็นมงคลด้วยประการฉะนี้

มงคลที่ ๑๘ การงานที่ไม่มีโทษ (อนวชฺชานี กมฺมานิ)

การงานที่ไม่มีโทษ หมายถึง การกระทำการงานทั้งทางโลกและทางธรรมที่ไม่มีโทษถือว่าเป็นมงคล โดยการงานที่ไม่มีโทษมี ๓ อย่าง คือ

๑. การรักษาศีลอุโบสถ ให้เต็มสมบูรณ์ครบ ๑ วัน ๑ คืนในวันอุโบสถ คือ
  ๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์และใช้ให้ผู้อื่นฆ่า
  ๒. เว้นจากการลักทรัพย์
  ๓. เว้นจากการเสพกาม
  ๔. เว้นจากการพูดปด พูดหลอกลวง
  ๕. เว้นจากการดื่มสุรา
  ๖. เว้นจากการบริโภคอาหารหลังจากเที่ยงไปจนถึงเช้าวันใหม่
  ๗. เว้นจากการดูการละเล่น การประดับตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องประดับดอกไม้ ของหอม
  ๘. เว้นจากการนั่งหรือนอนบนที่นอนอันสูงใหญ่

โดยการรักษาศีลอุโบสถนั้นเป็นมงคลอย่างยิ่ง เพราะเป็นเหตุให้ได้ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ได้รับความสุขอันเป็นทิพย์ และศีลอุโบสถยังเป็นธรรมเครื่องชำระสันดานให้ผ่องใส ระวังกิเลสให้เบาบาง จึงเป็นปัจจัยและหนทางแห่งพระนิพพานด้วย

๒. การขวนขวายในงานที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยเฉพาะงานเพื่อพระพุทธศาสนา เช่น การช่วยงานบุญงานกุศลต่าง ๆ ของวัด การช่วยงานครูบาอาจารย์ การส่งเสริมให้มีเผยแพร่ธรรมะ การช่วยเป็นธุระในกิจกรรมที่เป็นกุศลของคนโดยทั่วไป

๓. การทำสาธารณกุศลอันเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม เช่น การสร้างบ่อน้ำ การทำถนน การสร้างศาลาที่พัก การปลูกต้นไม้ให้ได้ร่มเงา การแจกจ่ายข้าวน้ำอาหารให้ผู้ที่ยากไร้

การทำกรณียกิจอันไม่มีโทษทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นตามที่กล่าวมาย่อมเป็นมงคลอันประเสริฐ และยังให้สำเร็จประโยชน์ทั้งปวง เป็นปัจจัยแก่ทางสวรรค์และนิพพานในเบื้องหน้า

มงคลที่ ๑๙ การงดเว้นจากบาป (อารตี วิรตี ปาปา)

การงดเว้นจากบาป คือ การเว้นจากการทำบาปทางทวารทั้ง ๓ คือ ทั้งทางกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม ซึ่งจะเป็นการปิดทางของการก่อเวรภัยอันจะทำให้ได้รับความทุกข์ทั้งในโลกนี้ เช่น การถูกติเตียน และโลกหน้า คือ อบายภูมิทั้ง ๔ มี นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน การเว้นจากการทำบาปและการประพฤติแต่สิ่งที่ดี เป็นกุศลนั้นจะเป็นมงคลอันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

มงคลที่ ๒๐ การเว้นจากการดื่มน้ำเมา (มชชปานา จ สณญโม)

การเว้นจากการดื่มน้ำเมา ด้วยสุราหรือน้ำเมานั้นเป็นสิ่งที่มิโทษมาก โดยโทษในโลกนี้ก็คือทำให้ขาดสติ เป็นผู้ที่มีความประมาทซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียหายได้ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น อันเป็นการก่อเวรภัย เป็นทางแห่งความเสื่อม โดยพระพุทธองค์ได้กล่าวถึงโทษของสุราไว้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เสื่อมจากทรัพย์ ทำให้เกิดโรค เกิดการทะเลาะวิวาท เป็นเหตุให้ถูกประทุษร้าย ทำให้ผู้คนติเตียนดูถูกนินทา และทำให้เป็นคนโง่เขลา ถูกหลอกถูกใส่ความ เมื่อตายไปก็ไปสู่อบายภูมิ เมื่อพ้นจากอบายภูมิมาเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นคนบ้าเสียจริต การเว้นจากการดื่มน้ำเมาก็จะเป็นการเว้นจากทางแห่งความเสื่อมทั้งในโลกนี้และโลกหน้าและเป็นมงคลด้วยเหตุฉะนี้

มงคลที่ ๒๑ ความไม่ประมาทในธรรม (อปปมาโท จ ธมฺเมสุ)

ความไม่ประมาทในธรรม คือ การไม่ปล่อยจิตให้หนีไปในทางอกุศล เช่น ทางโลก โกรธหลง และไม่ให้จิตเป็นไปในกายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริต แต่ให้มีสติพิจารณาน้อมไปในทางกุศลมีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น เมื่อบุคคลไม่มีความประมาท กุศลธรรมก็ย่อมเจริญ

“ พระมหาสมปอง มุกติโต. มงคล ๓๘ ประการ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. (กรุงเทพฯ : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๘.

โดยทั่วไปคนเรามักจะประมาทในวัย ประมาทในความไม่มีโรค และประมาทในชีวิต คือ คิดว่ายังหนุ่มยังสาวอยู่ คิดว่ายังแข็งแรงไม่มีโรคไม่เจ็บป่วย คิดว่าเรายังจะมีชีวิตอยู่อีกนาน จึง ยังไม่ต้องเร่งละอกุศล และยังไม่ต้องเจริญกุศล ทั้ง ๆ ที่ทุกอย่างนั้นไม่แน่นอน คนหนุ่มคนสาว ตายก่อนคนแก่มีมากมาย คนที่แข็งแรงตายก่อนคนที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็มีไม่น้อย และคนที่คิดว่า ตนยังมีชีวิตอีกนานกลับตายก่อนคนที่ใกล้ตายก็มาก ท่านจึงสอนให้ฝึกการเจริญมรณสติ คือ ให้มีการระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ ว่าชีวิตเป็นของไม่เที่ยง ความตายเป็นของเที่ยงเป็น ของแน่แท้ โดยเมื่อเกิดมาทุกคนเอาความตายมาด้วย แท้จริงแล้วความเกิดก็คือความตาย ชีวิต ก็คือความใกล้ตาย ตั้งแต่วินาทีแรกที่เกิดก็คือการเดินทางไปสู่ความตาย สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่นั้น แท้จริงแล้วกำลังดำเนินไปสู่ความดับสลาย^{๑๔} การระลึกถึงความตายอยู่เนือง ๆ จะช่วยให้ใช้ ชีวิตอย่างมีสาระ สร้างความไม่ประมาทให้เกิดขึ้นในจิต ทำให้เป็นผู้ที่ขวนขวายในการละ อกุศลกรรมและขยันขันแข็งในการทำความดีเจริญกุศลกรรมทั้งทางโลกและทางธรรม ซึ่งย่อม ให้ผลเป็นความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ความไม่ประมาทในธรรมจึงเป็นมงคลอันให้ผลเป็น ความเจริญทั้งทางโลกียะและโลกุตระ เป็นหนทางสู่สัจธรรมและการมีมรรคผล

มงคลที่ ๒๒ การมีความเคารพ (คารโว จ)

การมีความเคารพ หมายถึง การมีสัมมาคารวะต่อผู้ที่ควรเคารพและสิ่งที่ควรเคารพ กราบไหว้ คือ

- เคารพในพระพุทธเจ้า ผู้ชี้ทางออกจากทุกข์ (พุทธคารวตา)
- เคารพในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (ธัมมคารวตา)
- เคารพในพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา (สังฆคารวตา)
- เคารพในศีลและวินัย (สิกขาการวตา)
- เคารพในสมาธิภาวนา (สมาธิการวตา)^{๑๕}
- เคารพในความไม่ประมาท (อัปปรมาทการวตา)^{๑๖}
- เคารพในปฏิสันถารการต้อนรับ (ปฏิสันถารการวตา)^{๑๗}

^{๑๔} พระชุมพล พลปัญญา. พุทธมงคลอนิสงส์. (กรุงเทพฯ : บริษัทสุทิเรพริ้นติ้งเฮาส์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๘๘.

^{๑๕} คือการเจริญสมาธิ

^{๑๖} คือดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท

^{๑๗} การเคารพในการปฏิสันถาร แบ่งได้เป็น ๒ อย่างคือ การต้อนรับด้วยธรรม อันหมายถึงการ เอื้อเฟื้อบอกกล่าวแนะนำด้วยธรรมให้เกิดศรัทธาและสติปัญญา กับ การต้อนรับด้วยอามิส คือต้อนรับด้วยการ ให้ปัจจัย ๔ เป็นต้น

และนอกจากนี้ก็ยังมีส่วนที่ควรเคารพอีกคือ มารดา บิดา ครู อุปัชฌาย์อาจารย์ บรรพบุรุษ ญาติ ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยการทำความเคารพนั้นอาจทำได้ ๓ ทางคือ เคารพด้วยกาย เคารพด้วยวาจา และเคารพด้วยใจ โดยการเป็นผู้มีความเคารพนั้นเป็นมงคลอันยังผลให้เป็นผู้ที่ไม่มีความเสื่อมทั้งทางโลกและทางธรรม มีสุคติเป็นที่ไป หากเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นเกิดในตระกูลสูง

มงคลที่ ๒๓ การมีความอ่อนน้อมต่อมตน (นิวาโต จ)

ผู้ที่อ่อนน้อม คือ ผู้ที่ไม่มีความถือดีว่าดีกว่าสูงกว่าเรา ด้วยชาติและตระกูล ด้วยทรัพย์ ด้วยลาภยศและบิรวาร โดยลักษณะของผู้อ่อนน้อมนั้นเป็นผู้ที่ไม่มีความกระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง มีวาจาอ่อนหวาน น่ารักหา การประพฤติอ่อนน้อมนั้นทำให้ผู้คนรักใคร่ หากเป็นผู้ใหญ่ก็จะเป็นที่รักเคารพ ถ้าเป็นผู้น้อยก็จะเป็นผู้ที่ได้รับความเมตตา การเป็นผู้มีความอ่อนน้อมต่อมตนจึงเป็นมงคล ทำให้ได้ผลเป็นความเจริญทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ

มงคลที่ ๒๔ การมีความสันโดษ (สหนตุญฺฐิ จ)

สันโดษ หมายถึง การยินดีพอใจในสิ่งที่หาได้ตามความเพียรพยายามความสามารถของคน โดยสันโดษนั้นแบ่งได้เป็น ๓ อย่างคือ

ยถาลาภสันโดษ คือได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรพยายามของตน ก็ยินดีตามที่ได้นั้น

ยถาพละสันโดษ คือยินดีในสิ่งที่ได้มาตามกำลังความสามารถของตน

ยถาสารูปสันโดษ คือยินดีพอใจตามสมควรแก่ภาวะฐานะของตน

โดยผู้ที่มีความสันโดษนั้นจะได้รับผลอันเป็นมงคล คือจะเป็นผู้มีปัญญาเห็นผลเสียของความไม่รู้จักพอ ความไม่ยินดีพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้ จะไปในที่ใดก็จะมีปัญหาอุปสรรค มีแต่ความเจริญ อีกทั้งยังเป็นเหตุให้ได้ไปสุคติ เป็นปัจจัยเกี่ยวพันในการบรรลุวิมุตติ การเป็นผู้มีความสันโดษจึงเป็นมงคลด้วยประการฉะนี้

มงคลที่ ๒๕ การมีความกตัญญู (กตญฺญูตา)

การมีความกตัญญู คือ ระลึกไว้ในคุณในอุปการะที่ผู้อื่นทำแก่ตน พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า บุคคล ๒ จำพวกที่หาได้ยากในโลกคือ

- ผู้ทำคุณแก่ผู้อื่น ให้ความอุปการะแก่ผู้อื่นก่อน เช่น มารดา บิดา อุปัชฌาย์ อาจารย์

- ผู้ที่มีกตัญญูกตเวทิตะ รู้คุณที่ผู้อื่นทำไว้แก่ตนแล้วรู้จักตอบแทนคุณ

การระลึกถึงคุณและตอบแทนคุณแก่สิ่งทีให้ความอุปการะ ความรุ่มเย็นแก่ตน ไม่ว่าจะเป็น มารดาบิดาผู้ให้กำเนิด ญาติมิตรผู้ให้ความช่วยเหลือ ครูอาจารย์ผู้สั่งสอนผู้ให้ปัญญาความรู้ พระราชามหากษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมืองให้เราได้อยู่อย่างสงบสุข พระพุทธศาสนาที่มีคำสอนเพื่อการปฏิบัติให้คลายทุกข์และออกจากทุกข์และมีความสุขที่แท้จริง และแม้แต่

รมเงาของตนไม้ที่ให้เราคลายร้อน มีความร่มเย็น นั้นท่านว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุให้
ได้รับการยกย่องสรรเสริญ เป็นผู้ที่ได้รับการอุดหนุนให้ได้รับความสุขในปัจจุบัน มีความ
เจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม เมื่อตายไปจะไม่ไปอบาย แต่จะไปบังเกิดในสุคติโลก
สวรรค์ การมีความกตัญญูจึงเป็นมงคลอย่างยิ่ง

มงคลที่ ๒๖ การฟังธรรมตามกาล (กาลเนน ธมฺมสุสฺวนิ)

การฟังธรรมตามกาล คือ การฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ตามโอกาสอันควร
เช่น ในวันพระ ในเวลาที่จิตถูกอกุศล คือ การหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ ๔ (กามวิตก) การมีจิต
คิดร้ายต่อผู้อื่น (วิหิงสาวิตก) การอาฆาตพยาบาท (พยาบาทวิตก) เข้าครอบงำ และในเวลาที่มี
ข้อสงสัยในข้อธรรม โดยการฟังธรรมนั้นนอกจากจะช่วยระงับอกุศลวิตกทั้ง ๓ คือ กามวิตก
วิหิงสาวิตก และพยาบาทวิตก แล้วก็ยังมีส่วนอันสงสียอีก ๔ ประการคือ

- ทำให้ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง ไม่เคยรู้มาก่อน
- ทำให้เข้าใจในสิ่งที่ได้เคยฟังมาแล้วได้ดียิ่งขึ้น
- ทำให้คลายความสงสัยในข้อธรรมได้
- ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง
- ทำให้จิตผ่องใส

อีกทั้งยังเป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในคุณพระรัตนตรัย ในทาน ศีล ภาวนา อันจะเป็น
เครื่องช่วยชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ทำให้เกิดความสังเวชในความไม่เที่ยงแท้แน่นอน และที่จะเป็น
ประโยชน์อย่างสูงสุดก็คือ การฟังธรรมนั้นเป็นเหตุของการบรรลุความเป็นพระอรหัต คือทำให้
มีปัญญารู้ธรรมของพระพุทธเจ้า ทำให้บรรลุผลได้เร็ว การฟังธรรมจึงเป็นมงคลอย่างยิ่ง

มงคลที่ ๒๗ การมีความอดทน (ขณฺติ จ)

ความอดทนคือความอดกลั้น ความอดใจต่อสิ่งที่มากระทบทางกาย วาจา และใจ เช่น
อดทนที่จะไม่โลภ โกรธ หลง ในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสทางกาย อดทนต่อถ้อยคำที่ล่วงล้ำ
ก้าเก็น ไม่อาฆาตพยาบาท อดทนต่อความหนาว ความร้อน ความหิวกระหาย อดทนต่อ
ทุกข์เวทนา ในทางโลกผู้มีขันติจะมีความสุขและไม่ก่อเวร ส่วนในทางธรรม ขันติเป็นธรรม
ที่เป็นเครื่องเพียรเพื่อกิเลสคือทำให้มีความเพียร ขันติจึงเป็นกำลังของผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม
และเป็นหนทางให้บรรลุผลและนิพพาน ผู้มีความอดทนยอมได้ประโยชน์ คือทำให้ไม่มาก
ด้วยเวรภัย ไม่เศร้าโศก ได้รับคำสรรเสริญ และเป็นเหตุบังจายให้บรรลุผลนิพพาน การมี
ความอดทนจึงเป็นมงคลแก่ชีวิต

มงคลที่ ๒๘ ความเป็นผู้ว่าง่าย (โสวจสุตตจ)

ความเป็นผู้ว่าง่าย คือ เป็นผู้ที่ไม่มีมานะทิฐิ มีจิตอ่อนน้อมที่จะยอมรับคำแนะนำ คำสั่งสอนด้วยความเคารพอ่อนน้อม การเป็นผู้ว่าง่ายนี้ทำให้มีที่พึ่งอาศัย เป็นที่รักใคร่เมตตา และเป็นที่ยอมรับของทั้งมนุษย์และเทวดา โดยความเป็นผู้ว่าง่ายนี้ทำให้ได้รับประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต คือทำให้ได้รับคำสอน คำชี้แนะที่เป็นประโยชน์ อันจะทำให้เกิดการ พัฒนา เกิดสติปัญญาทำให้รุ่งเรืองทั้งทางโลกทางธรรม โดยในทางธรรมจะช่วยให้สามารถละ อวิชชา ตัณหา อูปาทาน ได้รู้เห็นธรรม และสำเร็จมรรคผลนิพพานได้ ความเป็นผู้ว่าง่ายสอน ง่ายจึงเป็นมงคลอันนำความเจริญมาให้

มงคลที่ ๒๙ การได้เห็นสมณะ (สมณานนฺจ ทสฺสนํ)

การได้เห็นสมณะ หมายถึง การเห็น การได้ฟัง การระลึกถึง การนั่งใกล้ การเข้าไปหา การอุปฐาก ผู้ที่บริสุทธิ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ผู้สงบจากกิเลส ผู้สิ้นกิเลส ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ หญิงหรือชายนั้นจัดเป็นมงคลอันเป็นเหตุที่จะนำมาซึ่งศรัทธาและประโยชน์ คือ

- ทำให้ได้เห็นแบบอย่างที่ดีของวัตรปฏิบัติที่งดงาม
- ได้ฟังธรรมคำสั่งสอนอันจะทำให้เกิดปัญญาเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติเพื่อการ

หลุดพ้น

- ได้ถามข้อสงสัยในธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง
- ได้ระลึกถึงคุณของพระอริยเจ้าผู้สิ้นกิเลส
- เป็นการทำให้พระศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง

โดยการเห็นสมณะผู้สิ้นกิเลสนั้นจะนำมาซึ่งศรัทธา ความเลื่อมใสในศีลในคุณ ทำให้ได้ถวายนทาน ได้รักษาศีล ได้ฟังธรรมและเกิดปิติ อันจะเป็นทางไปสู่การสร้างบุญกุศล และเป็นเหตุให้มี นิสัยใฝ่ธรรม ขวนขวายในธรรม อันจะทำให้ผลเป็นความเจริญทางธรรม และเป็นผู้ถ่ายทอดการ บรรลุมรรคผลนิพพาน การได้เห็นสมณะจึงเป็นมงคลแก่ชีวิต

มงคลที่ ๓๐ การสนทนาธรรมตามกาล (กาเลน ธมฺมสากจฺจา)

การสนทนาธรรมตามกาล หมายถึง การพูดคุยเล่าสู่กันฟังเกี่ยวกับธรรมที่เป็น กุศลและอกุศลที่ได้เรียนได้ฟังมาในเวลากลางวันและกลางคืน ในเวลาที่จิตตกอยู่ในอกุศล ถูก ครอบงำด้วยราคะ โทสะ โมหะ จิตหดหู่ฟุ้งซ่านเล็งเลสงสัย หรือในเวลาที่มึปัญหาและต้องการ แก้ปัญหานั้นก็มีการปจฉาวิสัชนาธรรม

การสนทนาธรรมตามกาลนั้นเป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์เพราะเป็นทั้งการทบทวน ความรู้ ช่วยความจำ และเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทำให้เกิดปัญญา อันเป็นการเกื้อหนุน

การเจริญมรรคผลที่จะพาคนไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ได้ การสนทนาธรรมจึงเป็นมงคลอันนำ
ความเจริญมาสู่ชีวิต

มงคลที่ ๓๑ การบำเพ็ญตบะ (ตโป จ)

การบำเพ็ญตบะ คือการทำความเพียรเพื่อเผาผลาญกิเลส เผาผลาญบาป ซึ่งอาจ
ทำได้หลายทางด้วยกัน เช่น การสำรวมอินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจไม่ให้อกุศล
ธรรมเข้าครอบงำ ด้วยการมีสติคอยปิดกั้นอกุศลธรรม การมีความเพียรเพื่อเผาผลาญความ
เกียจคร้านที่เป็นอุปสรรคในการเจริญกุศลธรรม การมีขันติคือความอดทนอดกลั้นไม่โกรธไม่
พยายาโทอาฆาตจองเวร การรักษาศีล ๕ รักษาศีลอุโบสถ การเจริญสมถกรรมฐานและ
วิปัสสนากรรมฐาน โดยการบำเพ็ญตบะนั้นเป็นมงคลเพราะเป็นเหตุของการละอกุศลกรรม
เป็นปัจจัยให้เจริญในธรรม ให้รู้แจ้งธรรมอันจะนำมาซึ่งมรรคผลนิพพาน

มงคลที่ ๓๒ การประพฤติพรหมจรรย์ (พหุหมจรรย์ จ)

พรหมจรรย์ หมายถึงความประพฤติที่ประเสริฐ โดยในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงการ
ประพฤติปฏิบัติ ๑๐ ประการคือ

๑. การให้ทานแก่มนุษย์และสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นการให้เป็นนิจหรือการให้ตามกาลก็
ตาม
๒. การชวนช่วยช่วยเหลือในกิจที่เป็นประโยชน์เป็นกุศลทั้งต่อตนเองและ
ส่วนรวมให้สำเร็จและเจริญก้าวหน้า เช่นการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนธรรม เป็นต้น
๓. การรักษาศีล ๕ อันเป็นการงดเว้นจากการทำบาปกรรม และการเบียดเบียน
ตนและเบียดเบียนผู้อื่น
๔. การมีอัปมัญญา คือ การมีพรหมวิหารอันได้แก่เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
แก่สรรพสัตว์
๕. การเว้นจากการเสพกาม เพื่อฝึกไม่ให้กามระคะครอบงำ
๖. การมีสันโดษ คือยินดีพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้ ไม่มักมากทั้งในเรื่องของวัตถุ
สิ่งของและกิเลสกาม
๗. การมีความเพียรมุ่งมั่นในการที่จะเจริญในกุศลธรรม
๘. การสมาทานอุโบสถศีล (ศีล ๘) ในวันอุโบสถอย่างเคร่งครัด
๙. การเจริญอริยมรรค ๘ คือ ความเห็นชอบ การดำริชอบ การพูดชอบ การงาน
ชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ และความตั้งมั่นชอบ
๑๐. การศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนา

โดยการประพาศิพรหมจรรย์นั้นเป็นเครื่องระงับกิเลสคือ รากะ โทสะ โมหะ ให้เบาบาง และยังเป็นกุศล เป็นเหตุให้ได้มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และเป็นปัจจัยแก่การบรรลุธรรม จึงจัดว่าเป็นมงคลอันประเสริฐแก่ผู้ปฏิบัติ

มงคลที่ ๓๓ การเห็นอริยสัจ (อริยสัจจาทน์ ทศสน์)

อริยสัจ หมายถึงความจริงอันประเสริฐที่พระอริยเจ้า^{๑๑} ทั้งหลายรู้ โดยความจริง นั้นมี ๔ ประการคือ

• ทุกข์อันเกิดจากขันธ ๕^{๑๒} โดยขันธทั้ง ๕ เป็นทุกข์เพราะว่ามีลักษณะ ๓ คือ ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน เปลี่ยนแปลงทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และไม่ใชตัวเราเพราะไม่อยู่ในอำนาจ ควบคุมให้เป็นไปตามต้องการไม่ได้

• สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์ คือ ตัณหา ๓ ได้แก่

• กามตัณหา ความต้องการในกามคุณทั้ง ๕ คือ รูปสวย เสียงเพราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสนุ่มนวล

• ภวตัณหา ความอยากมีอยากเป็น อยากให้ภาวะที่ชอบนั้นคงอยู่ตลอดไป

• วิภวตัณหา ความอยากไม่มีไม่เป็น อยากให้ภาวะที่ไม่อยากเป็นไม่ชอบนั้นไม่มีอยู่

• นิโรธ คือ ความดับทุกข์ โดยดับที่เหตุของทุกข์ คือดับที่ตัณหา

• มรรค คือวิธีการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความดับทุกข์ คือมรรคมีองค์ ๘ คือ

• สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบคือเห็นตามหลักของอริยสัจ ๔

• สัมมาสังกัปป ความดำริชอบ คือดำริในการออกจากกาม ดำริในการไม่

พยายามทำ เป็นต้น

• สัมมาวาจา วาจาชอบคือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่

พูดเพ้อเจ้อ

---

^{๑๑} พระอริยะ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระอนาคามี พระสกิทาคามี พระโสดาบัน

^{๑๒} รูปขันธคือร่างกาย

เวทนาขันธ คือ ความเสวยอารมณ์สุขทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์

สัญญาขันธ คือ ความจำได้หมายรู้

สังขารขันธ คือ ความปรุงแต่งของจิตไปทางดี ชั่ว

วิญญาณขันธ คือ ความรับรู้ตามทวารทั้ง ๖ คือ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

- สัมมากัมมันโต การงานชอบ
- สัมมาอาชีโว อาชีพชอบ
- สัมมาวายาโม ความเพียรชอบ คือเพียรละบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เกิดขึ้นอีก เพื่อทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญงอกงามมากยิ่งขึ้น

- สัมมาสติ ระลึกชอบ คือการเจริญสติปัฏฐาน ๔
- สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ คือ ตั้งใจในการเจริญสมาธิ

การได้เห็นอริยสังขันธ์เป็นธรรมที่สามารถทำให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารได้จึงเป็นมงคลอันประเสริฐ

มงคลที่ ๓๔ การทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน (นิพพานสัจฉิกิริยา จ)

นิพพานเป็นความดับทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง โดยผู้ที่ทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานนั้นเป็นผู้ละอาสวะกิเลสทั้งหลาย ดับเสียซึ่งสังโยชน์ทั้ง ๑๐ คือ

(๑) สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่ามีสัตว์ มีบุคคล มีตัวตน มีเรา มีเขา

(๒) วิจิกิจจา ความสงสัยในพระรัตนตรัย

(๓) สีลัพพตปรามาส ความถือมั่นศีลพรตโดยสักแต่ว่าทำไปอย่างงมงาย โดยเห็นว่าจะหลุดพ้นได้ด้วยศีลและวัตร

(๔) กามราคะ ความติดใจในกามคุณทั้ง ๕ คือ รูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสนุ่มนวล

(๕) ปฏิฆะ ความขุ่นเคือง คับข้องใจ

(๖) รูปราคะ ความยินดีพอใจในรูปธรรมทั้งหลาย

(๗) อรูปราคะ ความยินดีพอใจในนามธรรมทั้งหลาย

(๘) มานะ ความถือตัวถือคน ว่าเราดีกว่าเขา เราเสมอเขา เราเลวกว่าเขา

(๙) อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ

(๑๐) อวิชชา ความไม่รู้แจ้งในอริยสังข ๔

ผู้ละสังโยชน์ ๑๐ ได้ชื่อว่าเป็นผู้จบพรหมจรรย์เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง การทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานซึ่งเป็นบรมสุขจึงเป็นมงคลอันประเสริฐ

มงคลที่ ๓๕ ความเป็นผู้มีจิตใจไม่หวั่นไหวในโลกธรรม (มกุฏสุส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ)

โลกธรรม เป็นธรรมที่มีอยู่คู่โลก มี ๘ ประการ คือ ๑. การได้ลาภ ๒. การเสื่อมลาภ ๓. การมียศ ๔. การเสื่อมยศ ๕. การได้รับการสรรเสริญ ๖. การได้รับการนิินทา ๗. การได้รับความสุข ๘. การได้รับความทุกข์

โดยทั่วไปผู้ที่ขาดสติปัญญาในการพิจารณาในความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ และฝึกทำใจให้เป็นกลางต่อสุขและทุกข์ เมื่อได้ดีมีสุขก็มักจะเพลิดเพลิน หลงระเริง เมื่อเจอทุกข์ก็ท้อแท้ท้อถอย การยึดติดในโลกธรรมทั้ง ๘ ย่อมทำให้เกิดความทุกข์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต แต่ผู้ที่ได้ฝึกจิตให้เข้มแข็งเป็นกลาง เมื่อประสบกับโลกธรรมไม่ว่าฝ่ายดีฝ่ายชั่วก็ไม่หลงยินดี หรือเสียใจท้อถอย แต่มีจิตเป็นกลาง ไม่หวั่นไหวในการเกิดขึ้นและเสื่อมไปซึ่งเป็นธรรมดาของโลก ผู้สามารถทำได้ดั่งนี้ย่อมประสบแต่ความสงบและความเจริญ การเป็นผู้จิตใจไม่หวั่นไหวในโลกธรรมจึงเป็นมงคลอย่างยิ่ง

มงคลที่ ๓๖ จิตไม่เศร้าโศก (มกุฏสุส โลกธมฺเมหิ อโสภํ จิตฺตํ)

จิตไม่เศร้าโศก หมายถึงจิตที่เมื่อถูกโลกธรรมทั้ง ๘ กระทบและประสบกับความพลัดพรากแล้วไม่โทมนัสเสียใจ คนโดยทั่วไปเมื่อพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก ญาติมิตร สหาย สมบัติพัสถาน ลาภยศ ก็เศร้าโศกเพราะความรักในสิ่งเหล่านั้น แต่ผู้มีปัญญาที่พิจารณารู้เท่าทันว่าสิ่งทั้งหลายนั้นเกิดเพื่อดับ มีเพื่อหมด ก็จะไม่เกิดความโศกเสียใจ เศร้าใจ เพราะทำใจได้ว่าการพลัดพรากจากของรักของชอบใจนั้นเป็นธรรมดาของโลก ท่านจึงว่าการเป็นผู้จิตใจไม่เศร้าโศกนั้นเป็นมงคลสำหรับชีวิต

มงคลที่ ๓๗ จิตปราศจากฐลี (วิรัช จิตฺตํ)

ฐลีคือ สิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ซึ่งก็คือ ราคะ ความยินดีในกามคุณ ๕ โทสะ ความโกรธ อาฆาตพยาบาทและ โมหะ ความหลง ความไม่รู้ตามความเป็นจริงว่าสิ่งทั้งหลายนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ หาดัดตนมิได้

ผู้ที่จิตยังมีกิเลสทั้งสาม ยังมีัวเมออยู่ด้วยราคะ โทสะ โมหะ อันกล้า ย่อมได้รับทุกข์ โทษทั้งทางโลก ทางธรรม ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า คือในโลกนี้ชีวิตจะพบแต่ความทุกข์ ครั้นตายไป ราคะ โทสะ โมหะ ย่อมนำไปเสวยทุกข์ในอบายภูมิทั้ง ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน เมื่อพ้นจากอบายภูมิทั้ง ๔ แล้วยังต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จักสิ้นสุด สำหรับบุคคลผู้มีปัญญาเห็นโทษของกิเลสทั้ง ๓ กอง และเจริญกุศลด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ก็จะสามารถพ้นจากกิเลสอันเป็นฐลีที่ทำให้จิตเศร้าหมองพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

ในวิภูสังสาร และเข้าถึงพระนิพพานซึ่งเป็นที่สุดแห่งทุกขได้ จิตปราศจากภูลิจึงเป็นมงคล
ด้วยประการดังนี้

มงคลที่ ๓๘ จิตเกษม (เขม จิตต์)

จิตเกษม คือจิตที่ปราศจากกิเลสที่จะเป็นเครื่องยึดโยงให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน
วิภูสังสาร อันได้แก่

- ความยินดีพอใจติดอยู่ในกามคุณ ๕
- ความยินดีพอใจในภพและอรุปรภพ
- ความเห็นผิดจากความจริง
- ความไม่รู้ไม่เข้าใจในอริยสัจ ๔

โดยจิตจะบริสุทธิ์ผ่องใสเป็นจิตเกษมได้นั้น ก็ต้องขจัดความชั่วและอกุศลซึ่งทำให้จิตเศร้าหมอง
และชวนชวายเป็นการสร้างสมบารมีทั้ง ๑๐ คือ

- ทาน การให้
- ศีล การรักษาศีลให้บริสุทธิ์
- เนกขัมมะ การประพฤตินี้ขัดเกลา การถือบวช การประพฤตินพรหมจรรย์
- ปัญญา การมีความรู้ในธรรม
- วิริยะ การมีความเพียรพยายามโดยไม่ท้อถอย
- ขันติ การมีความอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ที่มากระทบและความยากลำบาก
- สัจจะ การรักษาสัจจะ ยึดมั่นในความจริง
- อธิษฐาน ความตั้งใจมั่นในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม
- เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นเป็นสุข
- อุเบกขา ความวางเฉยต่ออารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบทั้งทางด้านบวกและ

ด้านลบ

การสั่งสมอบรมบารมีทั้ง ๑๐ นี้ให้เต็มย่อมจะทำให้จิตพ้นจากการครอบงำของกิเลส เป็นจิตที่
บริสุทธิ์ เป็นจิตของพระอรหันต์ที่บรรลุมรรคผลนิพพาน การมีจิตเกษมจึงเป็นมงคลอันสูงสุด

หากพิจารณามงคลทั้ง ๓๘ ประการนี้^{๒๒} จะเห็นได้ว่าเป็นไปตามหลักคำสอนในเรื่อง
ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการพัฒนาตน และยังสอดคล้องกับแนวคำสอนของ

^{๒๒} มงคล ๓๘ ประการนี้มีได้เป็นข้อปฏิบัติเพื่อความเจริญของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังเป็นข้อปฏิบัติเพื่อ
ความเจริญเพื่อทางสวรรค์ ทางพระนิพพาน ของเหล่าเทพยดา มาร พรหม ด้วย โดยมงคลสูตรที่กล่าวถึงมงคล
๓๘ ประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เหล่าเทวดา ซึ่งเมื่อเทศนาจบ เทวดาเป็นจำนวนมากได้บรรลุธรรม

พระพุทธศาสนาในเรื่องการไม่ทำบาป การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้บริสุทธิ์ โดย มงคล ๓๘ ตั้งแต่ข้อ ๑-๓๐ นั้นเป็นส่วนโลกียธรรม และตั้งแต่ข้อ ๓๑-๓๘ นั้นเป็นส่วนโลกุตตร ธรรม มงคลทั้ง ๓๘ ประการนี้จึงเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความเจริญทั้งในโลกนี้และโลกหน้าของทั้ง เทวดาและมนุษย์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ทั้งชายและหญิง ที่จะ เป็นปัจจัยให้ได้ประโยชน์ทาง โลกคือประสบกับความสุขความเจริญ และยังเป็นปัจจัยให้ได้ประโยชน์ในโลกหน้า คือหากยัง เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารก็จะได้สุขของสวรรค์ (สวรรค์สมบัติ) และประโยชน์สูงสุดที่จะพึงได้ จากการปฏิบัติที่สมบูรณ์พร้อมก็คือได้พระนิพพานอันเป็นบรมสุข

๘.๑.๑.๒ การไหว้ทิศ ๖

ในสังคาลกสูตร^{๒๒} พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนมานพชื่อสังคาลกะ ใน เรื่องการไหว้ทิศทั้ง ๖ ซึ่งเป็นทิศน้อยใหญ่ และเปรียบได้กับคนที่รายรอบตัวเราที่มีฐานะและ บทบาทที่แตกต่างกัน แต่ก็มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ว่าการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องต่อ บุคคลเหล่านั้นอย่างถูกต้องจะทำให้ชีวิตของผู้นั้นประสบความสุขความเจริญ และยังสามารถ ะยกย่องจากบัณฑิตด้วย โดยทิศทั้ง ๖ นั้น ประกอบด้วย

ทิศที่ ๑ ทิศเบื้องหน้าคือทิศตะวันออก หมายถึง มารดาบิดา ผู้ให้ กำเนิด ผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน เราจึงมีหน้าที่ต้องบำรุงบิดามารดาและปฏิบัติต่อท่านให้ ถูกต้อง โดยพระพุทธองค์ได้บัญญัติสิ่งที่ควรทำให้กับบิดามารดาไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจการงานของท่าน
๓. ดำรงรักษาวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับการเป็นทายาท
๕. เมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน

และในทางกลับกัน ผู้ที่เป็นพ่อแม่ก็ต้องอนุเคราะห์ลูกด้วยการ

๑. ห้ามไม่ให้ลูกทำความชั่ว
๒. ดูแลสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ความรู้ ให้การศึกษา
๔. เป็นธุระหาคู่ครองที่เหมาะสมให้
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสและเวลาอันควร

^{๒๒} สังคาลกสูตร ทีฆนิกาย ปาฏิหารวรรค ๑๑/๑๗๒-๒๐๖/๑๖๒-๑๗๓.

ทิศที่ ๒ ทิศเบื้องขวาคือทิศใต้ ได้แก่ครูอาจารย์ ผู้ให้วิชาความรู้ จึงเป็นบุคคลผู้ควรแก่การบูชาคุณ โดยศิษย์ควรปฏิบัติแสดงความเคารพด้วยการทำสิ่งที่ควร ๕ ประการ คือ

๑. แสดงความเคารพ ลูกขึ้นยืนรับ
๒. เข้าไปหาเพื่อปรึกษา ชักถาม รับคำแนะนำ
๓. ใฝ่ใจในการเรียน เรียนด้วยใจรักและศรัทธา
๔. กตัญญูต่อครูอาจารย์ ด้วยการช่วยบริการปรนนิบัติปารุณ
๕. เรียนวิชาด้วยความเคารพ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน

และในฝ่ายของครูอาจารย์ก็มีหลักปฏิบัติ ๕ ประการ คือ

๑. อบรมศิษย์ให้เป็นคนดี
๒. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๓. บอกรวิชาความรู้ให้ทั้งหมดโดยไม่ปิดบัง
๔. ให้กำลังใจ ยกย่องความดี ความสามารถของศิษย์ให้ปรากฏในหมู่คณะ
๕. สร้างเครื่องคุ้มภัย ปกป้องศิษย์จากอันตราย คือ สอนและฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัว รักษาตัวในการดำเนินชีวิตได้

ทิศที่ ๓ ทิศเบื้องหลังคือทิศตะวันตก ได้แก่สามเณรภรรยา ผู้เป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง โดยหน้าที่ของสามเณรที่จะต้องปฏิบัติต่อภรรยามี ๕ ประการ คือ

๑. ต้องยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา
๒. ไม่ดูถูกดูหมิ่น
๓. ไม่ประพฤตินอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ในเรือนให้
๕. ให้เครื่องประดับ เครื่องแต่งตัวตามโอกาส

ในขณะที่ภรรยาก็มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อสามเณร ๕ ประการ คือ

๑. ดูแลจัดงานบ้าน การงานให้ดี
๒. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
๓. ไม่ประพฤตินอกใจ
๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
๕. ขยันในกิจการงานทั้งปวง

กศที่ ๔ กศเบื้องซ้าย คือกศเหนือ ได้แก่มิตรสหาย ผู้เป็นกำลังสนับสนุน ผู้ช่วยในคราวมีอุปสรรค มีภัยอันตราย บุคคลจึงมีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อกศ ๔ ประการ คือ

๑. เผื่อแผ่ แบ่งปัน
๒. พுகจาไพเราะ
๓. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
๔. ร่วมทุกข์ร่วมสุข
๕. ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

โดยมิตรสหายก็มีหน้าที่อนุเคราะห์ตอบ ๔ ประการ คือ

๑. เมื่อเพื่อนประมาทต้องช่วยป้องกันรักษา
๒. ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
๓. เมื่อเพื่อนมีภัยก็ต้องเป็นที่พึ่งของเพื่อนได้
๔. ไม่ทิ้งเพื่อนในยามทุกข์ยาก
๕. นับถือพอสมควรตามฐานะของเพื่อน

กศที่ ๕ กศเบื้องล่าง ได้แก่ บริวาร คนงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้เป็นฐานกำลังในการงานต่าง ๆ ช่วยทำงานนั้นดำเนินไปและสำเร็จได้ ผู้เป็นนายจ้างจึงควรบำรุงดูแลบริวารใน ๔ ประการ คือ

๑. จัดให้ทำงานที่เหมาะสมตามกำลัง ความสามารถ
๒. ให้ค่าตอบแทนและรางวัลที่สมควรแก่งาน
๓. พยายามรักษาในยามป่วยไข้
๔. ได้ของแปลก ๆ ของพิเศษมาก็แบ่งปันให้ตามสมควรแก่โอกาส
๕. ให้มีวันหยุดและพักผ่อนได้ตามสมควร

ส่วนผู้ที่เป็นบริวารก็ควรปฏิบัติต่อนายจ้าง ๔ ประการ คือ

๑. เริ่มทำงานก่อนนาย
๒. เลิกงานหลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้
๔. ทำงานให้เรียบร้อยและดียิ่ง ๆ ขึ้น
๕. นำความดีของนายไปเผยแพร่

กศที่ ๖ กศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือพระสงฆ์ผู้ทรงคุณธรรม และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยคฤหัสถ์มีหน้าที่บำรุงพระภิกษุสงฆ์ ๔ ประการ คือ

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
๔. ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
๕. อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

และในทางกลับกันพระสงฆ์ สมณพราหมณ์ก็ควรอนุเคราะห์ตอบด้วยการ

๑. สอนให้ละเว้นความชั่ว
๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยความเมตตา
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง
๕. ขยายความทำสิ่งที่เคยทำแล้วให้แจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ ทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้

ชาวพุทธผู้หวังความเจริญในชีวิตจึงควรนำหลักธรรมคำสอนในเรื่องที่ ๖ มาประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นการสร้างเหตุอันจะทำให้เกิดผลตามที่มุ่งหวัง

๘.๑.๑.๓ ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญ

ในกุมารลิจฉวีสูตร^{๒๓} ได้กล่าวถึงธรรม ๕ ประการ ที่หากมีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นก็พึงหวังได้รับแต่ความเจริญเท่านั้น คือ

๑. การเป็นผู้สักการะ เคารพ นับถือ บูชา มารดาบิดา ด้วยโศภทรัพย์ ที่ได้มาด้วยความหมั่น ความขยัน สะสมขึ้นด้วยกำลังแขนของตน ได้มาโดยอาบเหงื่อต่างน้ำ ได้มาโดยชอบธรรม มารดาบิดาผู้ได้รับการสักการะ เคารพ นับถือ บูชาแล้วย่อมอนุเคราะห์ บุคคลเหล่านั้นด้วยน้ำใจอันงามว่า ขอจงมีชีวิตยืนนาน อายุยืนนาน บุคคลผู้อันมารดาบิดา อนุเคราะห์แล้วพึงหวังได้รับความเจริญส่วนเดียว ไม่มีเสื่อมฯ

๒. การเป็นผู้สักการะ เคารพ นับถือ บูชา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร และคนใช้ ฯลฯ

๓. การเป็นผู้สักการะ เคารพ นับถือ บูชา เพื่อนชาวนาและคนที่ ร่วมงาน ฯลฯ

๔. การเป็นผู้สักการะ เคารพ นับถือ บูชา เทวดาผู้รับพิธีกรรม ฯลฯ

^{๒๓} กุมารลิจฉวีสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๕๘/๗๕-๗๘.

๕. การเป็นผู้สักการะ เคารพ นับถือ บูชา สมณพราหมณ์ ด้วยโภค
ทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่น ความขยัน สะสมขึ้นด้วยกำลังแขนของตน ได้มาโดยอาบเหงื่อ
ต่างน้ำ ได้มาโดยธรรม สมณพราหมณ์ผู้ได้รับสักการะ เคารพ นับถือ บูชาแล้วยอมอนุเคราะห์
บุคคลนั้นด้วยน้ำใจอันงามว่า ขอจงมีชีวิตยืนนาน มีอายุยืนนาน บุคคลอันสมณพราหมณ์
อนุเคราะห์แล้ว ฟังหวังได้รับความเจริญส่วนเดียว ไม่มีเสื่อมฯ

๘.๑.๒ เหตุแห่งความเสื่อมของบุคคลโดยทั่วไป

๘.๑.๒.๑ อบายมุข

อบายมุขเป็นทางของความเสื่อม ความพินาศและความย่อยยับแห่ง
โภคทรัพย์ที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้เพื่อให้รู้ทางแห่งความเสื่อมและระมัดระวังที่จะไม่ตกลงไป
ในทางของความพินาศ มีอบายมุข ๔ และอบายมุข ๖

โดยอบายมุข ๔^{๕๕} อันได้แก่

๑. การเป็นนักเลงหญิง นักเที่ยวผู้หญิง
๒. การเป็นนักเลงสุรา นักดื่ม
๓. การเป็นนักการพนัน
๔. การคบคนชั่ว

นี่เป็นทางเสื่อม ๔ ประการ ที่ท่านเปรียบไว้ว่าเหมือนสระน้ำใหญ่มีทางไหลเข้า ๔ ทาง ทางไหล
ออก ๔ ทาง แต่ปิดทางน้ำไหลเข้าและเปิดทางไหลออกของสระนั้น ในขณะที่ฝนก็ไม่ได้ตกตาม
ฤดูกาล สระน้ำใหญ่นั้นก็ย่อมถึงความเสื่อมคือไม่มีน้ำ^{๕๖}

ส่วนในคัมภีร์ทิมณิกาย^{๕๗} มีกล่าวถึงอบายมุข ๖ ซึ่งเป็นทางเสื่อม
ของบุคคลและโภคทรัพย์ไว้ ๖ ประการ คือ

๑. การดื่มน้ำเมาคือสุราและของมีนเมาซึ่งเป็นที่ตั้งของความ
ประมาท อันมิโทษ ๖ คือ
  - ก. ความเสื่อมทรัพย์
  - ข. ก่อการทะเลาะวิวาท
  - ค. เป็นป่อเกิดแห่งโรค
  - ง. เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง

^{๕๕} ทิมชาณสูตร อังคตตรนิกาย อัฐกนิบาต ๒๓/๑๔๔/๒๗๐.

^{๕๖} เพิ่งอ้าง

^{๕๗} ทิมณิกาย ปาฏิการวรรค ๑๑/๑๗๘-๑๘๕/๑๖๔-๑๖๗.

จ. เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอายุ

ข. เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

โดยในกัมภชาดก^{๒๓} ได้กล่าวถึงโทษของสุราไว้เป็นอันมากกว่า

...บุคคลดื่มสุราแล้ว เดินโซเซเซล้มไปยังป้อ ถ้า หลุมน้ำคร่ำและหลุม
โสโครก ฟังบริโภคของที่ไม่ควรบริโภคแม้มากได้

...บุคคลดื่มสุราแล้วไม่เป็นใหญ่ในใจ ย่อมเที่ยวไปเหมือนโคกินกาก
สุรา ฉะนั้น หากที่ฟังมิได้ ย่อมพื่อนรำขับร้องได้

...บุคคลดื่มสุราแล้วแก้ผ้าเปลือยกายเที่ยวไปคามตรอกคามถนนใน
บ้านเหมือนซีเปลือย มีจิตลุ่มหลง นอนตื่นสาย

...บุคคลดื่มสุราแล้ว นอนจนถูกไฟไหม้ และกินอาหารที่เหลือเดนสุนัข
ได้ ย่อมถึงการถูกจองจำ ถูกฆ่า และความเสื่อมแห่งโภคะ

...บุคคลดื่มสุราแล้ว พูดคำที่ไม่ควรพูดได้ เปลือยกายนั่งในที่ประชุมได้
เปราะเบื่อนจมอยู่ในอาเจียนของคน ถึงความพินาศ

...บุคคลดื่มสุราแล้วฮึกเหิม นัยน์ตาแดงกล้า สำคัญใจว่า แผ่นดิน
ทั้งหมดเป็นของเราเท่านั้น

...บุคคลดื่มสุราแล้วถือตัวจัด ก่อความทะเลาวีวาท ส่อเสียด กล่าวร้าย
เปลือยกายวิ่งไป คลุกคลีหมกอยู่กะพวกนักเลงเก่า

...ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงิน ทอง ไร่นา โค กระบือ ในสกุลใดย่อมพินาศ
ไป ตระกูลที่มั่งมีทั้งหลายขาดสูญไปเพราะดื่มสุรา

...บุคคลดื่มสุราแล้วเป็นคนหยาบช้า คำบิดามารดาได้ แม้ถึงเป็นพ่อ
ผัวก็ฟังหยอกลูกสะใภ้ได้

...หญิงดื่มสุราแล้ว เป็นคนหยาบช้า คำพ่อผัวแม่ผัวและสามีได้ แม้เป็น
ทาสเป็นคนรับใช้ ฟังรับเป็นสามีของคนได้

...บุคคลดื่มสุราแล้ว ฟังประหารสมณะหรือพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในธรรมได้
ฟังไปสู่อบายอันมีกรรมนั้นเป็นเหตุ

...บุคคลดื่มสุราแล้ว ย่อมประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา และใจ ครั้น
แล้วต้องไปตกนรก

...ชนทั้งหลายแม้จะยอมสละเงินเป็นอันมาก มาอ้อนวอนบุรุษใดผู้ยังไม่
ดื่มสุราก่อนให้พูดเท็จ ย่อมไม่ได้ บุรุษนั้นดื่มสุราแล้ว ย่อมพูดเท็จได้

^{๒๓} กัมภชาดก ขุททกนิกาย ตึงสติปัฏชาดก ๒๗/๒๒๙๓-๒๒๙๔/๔๕๓-๔๕๖.

ไม่รู้เนื้อความ

...บุคคลดื่มสุราแล้ว ถูกใช้ไปในกรณีฉุกเฉินก็รีบร้อนเกิดขึ้น ถูกชักถามก็

ปรากฏได้...

...บุคคลแม้มีใจละเอียด ครั้นเมาสุราก็ย่อมจะทำความไม่ละเอียดให้

๒. การเที่ยวกลางคืน ซึ่งมีโทษ ๖ คือ

- ก. เป็นการไม่คุ้มครอง ไม่รักษาตัว
- ข. เป็นการไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา
- ค. เป็นการไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์
- ง. เป็นที่ระแวงของคนอื่น
- จ. เป็นเป้าให้เขาใส่ความ
- ช. เป็นเหตุแห่งทุกข์เป็นอันมาก

๓. การชอบเที่ยวดูการละเล่น ทำให้การงานเสื่อมเพราะใจคอย
คิดกับทั้งยังเสียเวลาไปกับการดูมหรสพทั้ง ๖ คือ การรำ การขับร้อง ดนตรี เสภา เพลง
เถิดเทิง

๔. การติดการพนัน อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทและมีโทษ

๖ คือ

- ก. ผู้ชนะยอมก่อเวร
- ข. ผู้แพื่อยอมเสียตายทรัพย์ที่เสียไป
- ค. ทรัพย์ยอมเสื่อมไป
- ง. คนไม่เชื่อถือถ้อยคำ
- จ. เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนและคนทั่วไป
- ช. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

๕. การคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษทำให้กลายเป็นคนชั่วอย่าง
คนคบ ๖ ประเภทคือ นักเลงการพนัน นักเลงเจ้าชู้ นักเลงเหล้า นักเลง คนโกง นักเลงหัวไม้

๖. การเกียจคร้านในการงานโดยการอ้างทั้ง ๖ กรณี คือ หนาว
นัก ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังเข้าอยู่ หิวนัก กระจายนักทำให้โรคใหม่ไม่เกิด และโรคที่มีอยู่
แล้วก็หมดสิ้นไป

๘.๑.๒.๒ เหตุอื่น ๆ ที่ทำให้ถึงความเสื่อม

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้ว่าผู้ไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมนั้นพึงหวัง

ได้ซึ่งความเสื่อม ดังนี้

“บุคคลผู้ไม่มีศรัทธานี้เป็นความเสื่อม คำว่าบุคคลผู้ไม่มีหิริ...ผู้ไม่มีโอตตปปะ...ผู้เกียจคร้าน...ผู้มีปัญญาทึบ...ผู้มักโกรธ...ผู้ถูกโกรธ...ผู้มีความปรารถนาลามก...ผู้มีมิตรชั่ว...ผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิ นี้เป็นความเสื่อม”^{๒๘}

และใน นิชชรวัตถุสูตร^{๒๙} ก็กล่าวไว้ถึงสาเหตุแห่งความเสื่อม ๑๐ ประการคือ การมีความเห็นผิด การมีความตำริผิด การมีวาจาผิด การมีการงานผิด การมีการเลี้ยงชีพผิด การมีความพยายามผิด การมีความระลึกผิด การมีความตั้งใจผิด การมีความรู้ผิด การมีความหลงผิด
อธิบายมุขอันเป็นทางแห่งความเสื่อม ความพินาศจึงเป็นสิ่งที่คฤหัสถ์พึงหลีกเลี่ยงเพื่อมิให้ตนไปสู่ความหายนะ

นอกจากนี้แล้ว ในปราวาสสูตร^{๓๐} พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบคำถามของเทวดาคตนหนึ่งที่ทูลถามถึงผู้เสื่อมและผู้เจริญไว้ว่า ทางของผู้เสื่อม ๑๒ ข้อ คือ

๑. ผู้รู้ชั่วเป็นผู้เสื่อม ผู้เกลียดกรรมเป็นผู้เสื่อม
๒. คนมือสັตบุรุษเป็นที่รัก ชอบใจกรรมของอัสตบุรุษเป็นผู้เสื่อม
๓. คนที่ชอบนอน ชอบคุย ไม่หมั่น เกียจคร้าน โกรธง่าย เป็นผู้เสื่อม
๔. คนที่สามารถ แต่ไม่เลี้ยงมารดาหรือบิดาผู้แก่เฒ่าเป็นผู้เสื่อม
๕. คนที่ลวงสมณะพราหมณ์ หรือแม่แต่วณิกด้วยมุสาวาท เป็นผู้เสื่อม
๖. คนมีทรัพย์มาก มีเงินทองของกิน กินของอร่อยแต่ผู้เดียวเป็นผู้เสื่อม
๗. คนที่หยิ่งเพราะชาติ หยิ่งเพราะทรัพย์ และหยิ่งเพราะโคตร ดูหมิ่นญาติของตนเป็นทางของคนเสื่อม
๘. คนที่เป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และเป็นนักเลงการพนันผลาญทรัพย์ที่ตนหามาได้ เป็นคนเสื่อม
๙. คนที่ไม่สันโดษด้วยภริยาของตน ประทุษร้ายในภริยาของคนอื่น เหมือนประทุษร้ายในหญิงแพศยา เป็นคนเสื่อม
๑๐. ชายแก่ได้หญิงรุ่นสาวมาเป็นภริยา ยอมนอนไม่หลับ เพราะความหึงหวงหญิงรุ่นสาวนั้น ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม
๑๑. คนที่ตั้งหญิงนักเลงสุรุษร้าย หรือแม่ชายเช่นนั้นไว้ในความเป็นใหญ่ ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม

^{๒๘} นพกปานสูตรที่ ๑ อังคุตตรนิกาย ทสกนินาต ๒๔/๖๗/๑๓๐-๑๓๒.

^{๒๙} นิชชรวัตถุสูตร อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนินาต ๒๔/๑๐๖/๒๑๖.

^{๓๐} ปราวาสสูตร ขุททกนิกาย สุตตนินาต ๒๔/๓๐๓/๓๑๖-๓๑๗.

๑๒. คนที่เกิดในสกุลกษัตริย์ มีโภคทรัพย์น้อย มีความมั่งคั่งใหญ่ ปรารถนาราชสมบัติ ข้อนี้เป็นทางของคนเสื่อม โดยท่านให้พิจารณาผู้ที่มีลักษณะใน ๑๒ ข้อนี้ว่าเป็นผู้เสื่อมในโลก

๘.๒ เหตุแห่งความเจริญและความเสื่อมของบุคคลในพระพุทธศาสนา

๘.๒.๑ เหตุแห่งความเจริญของบุคคลในพระพุทธศาสนา

๘.๒.๑.๑ เหตุแห่งความเจริญของฝ่ายบรรพชิต

ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต^๑ ได้กล่าวถึงธรรม ๖ ประการที่เป็นเหตุความเจริญของภิกษุไว้ว่า คือ

๑. การเป็นผู้มีความเคารพในพระศาสดา กล่าวสรรเสริญความเป็นผู้เคารพในพระศาสดา ชักชวนภิกษุเหล่าอื่นผู้ไม่เคารพในพระศาสดาให้เคารพในพระศาสดา และกล่าวสรรเสริญภิกษุเหล่าอื่นผู้เคารพในพระศาสดาตามเป็นจริง โดยกาลอันควร

๒. การเป็นผู้มีความเคารพในพระธรรม ฯลฯ

๓. การเป็นผู้มีความเคารพในพระสงฆ์ ฯลฯ

๔. การเป็นผู้มีความเคารพในสิกขา ฯลฯ

๕. การเป็นผู้ว่าง่าย ฯลฯ

๖. การเป็นผู้มีมิตติ กล่าวชักชวนภิกษุเหล่าอื่นผู้ไม่มีมิตติ ให้เป็นผู้มีมิตติ และกล่าวสรรเสริญภิกษุเหล่าอื่นผู้มีมิตติตามเป็นจริง โดยกาลอันควร และใน อานันทสูตร^๒ ก็มีกล่าวถึงเหตุที่ทำให้ภิกษุเจริญในพระสังฆธรรมไว้ว่า

“ภิกษุผู้มีศรัทธา...เป็นผู้มีศีล...เป็นพหุสูตรทรงไว้ซึ่งสุตะ...เป็นผู้ว่าง่าย...เป็นผู้มีมิตติตั้งงาม...เป็นผู้ปรารถนาความเพียร...เป็นผู้มีสติตั้งมั่น...เป็นผู้มีสันโดษ...เป็นผู้มีความปรารถนาล้น...เป็นผู้มีความเห็นชอบ จักถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยนี้”

และในอถรรวสูตร^๓ ก็กล่าวถึงภิกษุผู้ที่จะเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนาว่าเป็นผู้ที่ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการคือ

^๑ เทวตาสูต อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต ๒๒/๓๔๐/๔๓๒-๔๓๓.

^๒ อานันทสูตร อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ๒๔/๘๘/๑๕๘-๑๕๙.

^๓ อถรรวสูตรที่ ๒ อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๑๐/๘.

๑. เป็นภิกษุผู้มีศรัทธา เป็นผู้ที่มีเคารพ มีที่ยำเกรง
๒. เป็นภิกษุผู้มีหิริ
๓. เป็นภิกษุผู้มีโอตตปปะ
๔. เป็นภิกษุผู้ปรารถนาความเพียร
๕. เป็นภิกษุผู้มีปัญญา

และในรัตนสูตร^{๓๔} กล่าวถึงภิกษุผู้หวังได้ความเจริญในกุศลธรรมอย่างเดียว โดยไม่พึงหวังความเสื่อมเลยว่าเป็นภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ไม่มีความปรารถนาลามก ไม่มีความคับแค้นใจ สันโดษด้วยจิรวร บิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัย เกสัชบริหารตามมีตามได้
๒. เป็นผู้ที่มีศรัทธา
๓. เป็นผู้ที่มีศีล
๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร
๕. เป็นผู้ที่มีสติ
๖. เป็นผู้ที่มีปัญญา

๘.๒.๑.๒ เหตุแห่งความเจริญของฝ่ายคฤหัสถ์

ใน นพกปानสูตรที่ ๑^{๓๕} มีกล่าวถึงมีธรรมที่ทำให้หวังได้ในความเจริญไว้ว่า

“... ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริ มีโอตตปปะ มีวิริยะ มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย กลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นย่อมผ่านพ้นไป ผู้นั้นพึงหวังได้ความเจริญในกุศลธรรม และไม่หวังได้ความเสื่อมเลย...เปรียบเหมือนกลางคืนหรือกลางวันของพระจันทร์ในปักษ์ข้างขึ้นย่อมผ่านพ้นไป พระจันทร์นั้นย่อมเจริญด้วยด้านยาวและกว้างฉันใด...ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย...ผู้นั้นพึงหวังได้ซึ่งความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่หวังได้ความเสื่อมเลย ฉะนั้นเหมือนกัน”

และในนพกปานสูตรที่ ๒^{๓๖} ก็กล่าวถึงธรรมที่ทำให้หวังในความเจริญไว้เช่นกัน ว่า

^{๓๔} รัตนสูตร อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต ๒๒/๓๕๕/๔๔๓-๔๔๔.

^{๓๕} นพกปานสูตรที่ ๑ อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ๒๔/๖๗/๑๓๐-๑๓๒.

^{๓๖} นพกปานสูตรที่ ๒ อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ๒๔/๖๘/๑๓๓-๑๓๔.

“... ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย มีhiri มีโอตตปปะ มีวิริยะ มีปัญญา มีการเจียสโตลงฟังธรรม มีการทรงจำธรรมไว้ มีการพิจารณา เนื้อความ มีการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม มีความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย กลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นยอมผ่านพ้นไป ผู้นั้นพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายไม่หวังได้ความเสื่อมเลย...เปรียบเหมือนกลางคืนหรือกลางวันของพระจันทร์ในปักษ์ข้างขึ้น ยอมผ่านพ้นไป พระจันทร์นั้นยอมเจริญด้วยวาระ...ฉันใด...ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย...ไม่หวังได้ความเสื่อมเลย ฉะนั้น เหมือนกันฯ ”

และในคัมภีร์ อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต^{๓๓} ได้กล่าวถึงธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา (อุบาสก/อุบาสิกา) ว่ามี ๗ ประการคือ

๑. ไม่ขาดการเยี่ยมเยียนพบปะพระภิกษุ
๒. ไม่ละเลยการฟังธรรม
๓. ศึกษาในอริยศีล
๔. มากด้วยศรัทธาความเลื่อมใสในภิกษุทั้งหลายทั้งที่เป็นเถระ นวกะ และปุณกลาง
๕. ไม่ฟังธรรมด้วยใจที่คอยฟังโทษติเตียน
๖. ไม่แสวงหาเขตบุญภายนอกพระพุทธศาสนา
๗. ขวนขวายในการสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

ส่วนในคัมภีร์ อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต^{๓๔} ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของอุบาสก^{๓๕} ที่ยังให้เกิดประโยชน์และความเจริญทั้งของตนและผู้อื่นไว้ว่า

๑. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาด้วยตนเอง และชักชวนผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
๒. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และชักชวนผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยศีล
๓. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ และชักชวนผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยจาคะ
๔. เป็นผู้ใคร่เพื่อเห็นภิกษุ และชักชวนผู้อื่นในการเห็นภิกษุ

^{๓๓} หานิสุตต อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๒๗/๓๑ และ วิบัติติสัมภวสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๒๗/๓๒.

^{๓๔} มหานามสูตร อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต ๒๓/๑๑๔/๒๐๕.

^{๓๕} อุบาสก อุบาสิกา คือ บุคคลที่ถึงพระพุทธรเจ้า ถึงพระธรรม ถึงพระสงฆ์ว่าเป็นสวระ และอุบาสก/อุบาสิกา ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือจดเว้นจากปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท การดื่มน้ำเมา คือสุราเมรัยอันเป็นที่แด่งแห่งความประมาท

๕. เป็นผู้ใคร่เพื่อฟังสัทธรรม และชักชวนผู้อื่นให้ฟังสัทธรรม
๖. เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ตนฟังแล้ว และชักชวนผู้อื่นเพื่อการทรงจำธรรม
๗. เป็นผู้พิจารณาอรรถแห่งธรรมที่ตนฟังแล้ว และชักชวนให้ผู้อื่นพิจารณาอรรถแห่งธรรม
๘. เป็นผู้รู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรม แล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม และชักชวนผู้อื่นในการรู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรม แล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

๘.๒.๒ เหตุแห่งความเสื่อมของบุคคลในพระพุทธศาสนา

๘.๒.๒.๑ เหตุแห่งความเสื่อมของฝ่ายบรรพชิต

ในพระไตรปิฎกได้มีกล่าวถึงมูลเหตุแห่งความเสื่อมของฝ่ายบรรพชิตไว้ไม่น้อย แต่จะขอยกมากล่าวเพื่อสร้างความเข้าใจเพียงบางส่วน คือ ในปริหานสูตร เสขสูตร อานันทสูตร และ สมยวิมุตตสูตร

โดยในอการวสูตร กล่าวถึงธรรม ๕ ประการที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุ ๕ ประการ คือ

๑. เป็นภิกษุผู้ไม่มีศรัทธา
๒. เป็นภิกษุผู้ไม่มีหิริ
๓. เป็นภิกษุผู้ไม่มีโอตตปปะ
๔. เป็นภิกษุผู้เกียจคร้าน
๕. เป็นภิกษุผู้มีปัญญาทรมาน^{๕๐}

และในเสขสูตร และสมยวิมุตตสูตร กล่าวไว้ว่าเหตุ ๕ ประการแห่งความเสื่อมนั้นคือ

๑. ความเป็นผู้ยี่นตีในการก่อสร้าง (การทำงาน)
๒. ความเป็นผู้ยี่นตีในการเจรจาปราศรัย
๓. ความเป็นผู้ยี่นตีในการนอน
๔. ความเป็นผู้ยี่นตีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ
๕. การไม่พิจารณาจิตตามที่หลุดพ้นแล้ว^{๕๑}

และในรัตติสูตร^{๕๒} กล่าวถึงภิกษุผู้พึงหวังได้ความเสื่อมในกุศลธรรมอย่างเดียว โดยไม่พึงหวังความเจริญเลยว่าเป็นภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ คือ

^{๕๐} อการวสูตรที่ ๒ อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๑๐/๗-๘.

^{๕๑} เสขสูตรที่ ๑ อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๘๗/๑๑๕; สมยวิมุตตสูตรที่ ๑ อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๑๔๗/๑๗๖.

^{๕๒} รัตติสูตร อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต ๒๒/๓๕๕/๔๔๓-๔๔๔.

๑. เป็นภิกษุผู้มีความปรารถนาลามก มีความคับแค้นใจ ไม่สันโดษด้วยจีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย เกสัชบริหาร ตามมีตามได้

๒. เป็นภิกษุผู้ไม่มีความศรัทธา

๓. เป็นภิกษุผู้ทุศีล

๔. เป็นภิกษุผู้เกียจคร้าน

๕. เป็นภิกษุผู้มีสติเลอะเลือน

๖. เป็นภิกษุผู้มีปัญญาทราวม

ส่วนในเสขสูตรที่ ๒^{๓๓} กล่าวถึงธรรม ๕ ประการที่เป็นเหตุทำให้ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นเสื่อม คือ

๑. ภิกษุผู้เสาะในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึนมาก มีกรรมมาก ไม่ฉลาดในกิจน้อยใหญ่ ละการหลีกออกเร้น ไม่ประกอบความสงบใจ ณ ภายใน

๒. ภิกษุผู้เสาะ...เป็นผู้ปล่อยให้วันเวลาล่วงไปเพราะการทำงานเล็กน้อย ละการหลีกออกเร้น... ฯลฯ

๓. ภิกษุผู้เสาะ...เป็นผู้คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์และบรรพชิต ด้วยการคลุกคลีกับคฤหัสถ์อันไม่สมควร ละการหลีกออกเร้น... ฯลฯ

๔. ภิกษุผู้เสาะ...เข้าไปในบ้านในเวลาเช้านัก กลับมาในเวลาสายนัก ละการหลีกออกเร้น... ฯลฯ

๕. ภิกษุผู้เสาะ...ไม่เป็นผู้ได้ตามปรารถนา ไม่เป็นผู้ได้โดยยาก ได้โดยลำบากซึ่งกถาที่เป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลส เป็นที่สบายแก่กรรมเครื่องโปร่งจิต... ละการหลีกออกเร้น ไม่ประกอบความสงบใจ ณ ภายใน

ขณะที่ในปริหานสูตร^{๓๔} ได้กล่าวถึงเหตุ ๘ ประการที่ทำให้ภิกษุเสื่อม คือ

๑. ความเป็นผู้ยินดีการงาน

๒. ความเป็นผู้ยินดีในการคุย

๓. ความเป็นผู้ยินดีในความหลับ

๔. ความเป็นผู้ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ

๕. ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

๖. ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในโภชนา

๗. ความเป็นผู้ยินดีในกรรมเครื่องขัดข้อง

^{๓๓} เสขสูตรที่ ๒ อังคุดตนิทาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๙๐/๑๑๔-๑๑๖.

^{๓๔} ปริหานสูตร อังคุดตนิทาย อัฐกนิบาต ๒๓/๑๘๓/๓๒๐.

๔. ความเป็นผู้ยินดีในธรรมเครื่องให้เนิ่นช้า
และในสามกสูตร^{๔๔} ก็มีกล่าวถึงเหตุ ๒ ประการที่ทำให้ภิกษุเสื่อม โดยเหตุข้อที่ ๑-๔ นั้น
เหมือนกับที่กล่าวไว้ในปริหานสูตร จะต่างกันก็ตรงเหตุข้อที่ ๕ และ ๖ ที่กล่าวถึง ความเป็นผู้ว่า
ยาก และ ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว

ส่วนใน อานันทสูตร^{๔๕} ได้กล่าวถึงเหตุ ๑๐ ประการที่จะทำภิกษุถึงความเสื่อมในพระ
ธรรมวินัยไว้ว่า

“ภิกษุเป็นผู้ไม่มีศรัทธา...เป็นผู้ทุศีล...เป็นผู้มีการสติบ่น้อย...เป็นผู้ว่ายาก...
เป็นผู้มีมิตรชั่ว...เป็นผู้เกียจคร้าน...เป็นผู้มีสติเลอะเลือน...เป็นผู้ไม่สันโดษ...เป็นผู้มี
ความปรารถนาลามก...เป็นผู้มีความเห็นผิด...จักถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ใน
ธรรมวินัยนี้ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้”

๔.๒.๒.๒ เหตุแห่งความเสื่อมของฝ่ายคฤหัสถ์

ใน นทกปานสูตรที่ ๑^{๔๖} กล่าวถึงผู้ไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย คือ ไม่มีหิริ
ไม่มีโอตตปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลายว่าเป็นผู้พึงหวังได้ความ
เสื่อม ไม่หวังได้ความเจริญเลย โดยเปรียบผู้ที่ไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลายเหมือนกับ
กลางคืนหรือกลางวันของพระจันทร์ในบิกษุข้างแรมที่พระจันทร์ย่อมเสื่อมจากวาระ เสื่อมจาก
มณฑล เสื่อมจากแสงสว่าง เสื่อมจากค้ำยาวและกว้าง

และใน นทกปานสูตรที่ ๒ ก็ได้กล่าวอีกเช่นกันถึงเหตุที่ทำให้เสื่อมไว้ว่า

“... ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ
ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญา ไม่มีการเจียไศตลงพึงธรรม ไม่มีการทรงจำธรรมไว้ ไม่
มีการพิจารณาเนื้อความ ไม่มีการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่มีความไม่
ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย กลางคืนหรือกลางวันของผู้นั้นย่อมผ่านพ้นไป ผู้
นั้นพึงหวังได้ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย...เปรียบเหมือนกลางคืนหรือ
กลางวันของพระจันทร์ในบิกษุข้างแรม ย่อมผ่านพ้นไป พระจันทร์ย่อมเสื่อมจาก
วาระเสื่อมจากมณฑล เสื่อมจากแสงสว่าง เสื่อมจากค้ำยาวและกว้าง...ฉันใด

^{๔๔} สามกสูตร อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต ๒๒/๒๔๒/๓๒๑-๓๒๒.

^{๔๕} อานันทสูตร อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ๒๔/๘๒/๑๕๘-๑๕๙.

^{๔๖} นทกปานสูตรที่ ๑ อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ๒๔/๖๗/๑๓๐-๑๓๒.

ผู้ใดผู้หนึ่งไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย...ไม่หวังได้ความเจริญเลย ฉะนั้น
เหมือนกัน ๖” ^{๔๔}

ในจัตถกาลสูตร ^{๔๕} ได้กล่าวถึงธรรม ๕ ประการที่ทำให้เป็นอุบาสกผู้เลวทราม เศร้า
หมอง และน่าเกลียด ว่า

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
๒. เป็นผู้ทุศีล
๓. เป็นผู้ถือมงคลตื่นขาว เชื่อมงคล ไม่เชื่อกรรม
๔. แสวงหาเขตบุญภายนอกหลักพระพุทธศาสนา
๕. ไม่สนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

และใน ทานิสสูตร ^{๔๖} พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเหตุ ๗ ประการที่จะทำให้เกิดความเสื่อมแก่
อุบาสกและพระพุทธศาสนาว่า คือ

๑. การขาดการเยี่ยมเยียนภิกษุ
๒. การละเลยการฟังธรรม
๓. การไม่ศึกษาในอริศีล
๔. การไม่มีความเลื่อมใสในภิกษุ ทั้งที่เป็นเถระ นวกะ และปุณกลาง
๕. การตั้งจิตคอยฟังโทษติเตียนในการฟังธรรม
๖. การแสวงหาเขตบุญภายนอกพระพุทธศาสนา
๗. ไม่อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

๘.๓ เหตุแห่งความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนา

๘.๓.๑ เหตุแห่งความเจริญของพระพุทธศาสนา

๘.๓.๑.๑ สาเหตุภายใน

๘.๓.๑.๑.๑ สีสสามัญญตา และทิกฺกุฐีสามัญญตา

ทิกฺกุฐีสามัญญตา คือ ความเสมอภาคกันโดย

ความเห็นทางธรรมในหมู่สงฆ์ และสีสสามัญญตา คือ ความเสมอภาคกันโดยศีล มีความเสมอภาคกันใน

^{๔๔} นพกปานสูตรที่ ๒ อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต ๒๔/๖๔/๑๓๓-๑๓๔.

^{๔๕} จัตถกาลสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนินบาต ๒๒/๑๗๔/๒๐๕.

^{๔๖} ทานิสสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนินบาต ๒๓/๒๗/๓๑. และ วิบัติติสสัมภวาสูตร อังคุตตรนิกาย
สัตตกนินบาต ๒๓/๒๔/๓๒.

ข้อปฏิบัติในหมู่สงฆ์ เมื่อคณะสงฆ์มีความเห็นในพระธรรมวินัยและมีความประพฤติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ย่อมทำให้พระศาสนามีความมั่นคง สามารถทั้งรักษาครัทธาของชาวพุทธไว้และสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ยังไม่ศรัทธาได้ อันจะเป็นการช่วยสืบเนื่องพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไป

๘.๓.๑.๑.๒ การสังคายนาหลักธรรม

การสังคายนาหลักธรรม^{๕๐} คือการชำระสอบทานถ้อยคำที่เคยท่องจำกันมาให้ถูกต้องตรงตามพระธรรมวินัย โดยผู้ทรงความรู้ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคณะสงฆ์ต้องร่วมกันทำสังคายนาตามกาลสมัยและเหตุการณ์ความจำเป็นที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้ให้บริสุทธิ์อยู่เสมอเพื่อเป็นแบบแผนในการศึกษาปฏิบัติที่เป็นรูปแบบเดียวกันของพระศาสนา อันจะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความแตกต่างกันในการเห็นทางธรรม (ทิฐิวินิบัติ) และความแตกต่างกันในการประพฤติปฏิบัติ (ศีลวินิบัติ) ซึ่งจะทำให้เกิดความแตกแยกในหมู่สงฆ์

ข้อความในปาสาทิกสูตร^{๕๑} ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า

“ดูกร จุนทะ ธรรมทั้งหลายเหล่านี้เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง
บริษัททั้งหมดพึงพร้อมเพรียงกันประชุม รวบรวม ตรวจสอบอรรถด้วยอรรถ
พยัญชนะด้วยพยัญชนะในธรรมเหล่านั้น โดยวิธีนี้พรหมจรรย์จะพึงเป็นไป
ตลอดกาล ปิยะยาว ตั้งมั่นอยู่สิ้นกาลนาน...”

นั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่าการที่พระธรรมวินัยหรือคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าจะยั่งยืนตั้งอยู่เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชนได้ตลอดกาลนานนั้นจะต้องมีการสังคายนาเพื่อเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนา

๘.๓.๑.๑.๓ อปริหานิยธรรม

ความสามัคคีของกลุ่มคณะ ไม่ว่าจะฝ่ายบรรพชิตหรือฆราวาสย่อมนำไปสู่ความเจริญ ในภิกขุสูตร^{๕๒} ได้กล่าวถึงอปริหานิยธรรม ๗ อันเป็นเหตุแห่งความเจริญของหมู่สงฆ์และพระศาสนาไว้ว่า คือ

^{๕๐} สังคิติสูตร ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ๑๑/๒๒๑-๓๖๓/๑๔๗-๒๕๒.

^{๕๑} ปาสาทิกสูตร ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ๑๑/๔๔-๑๒๘/๑๐๖-๑๓๑.

^{๕๒} ภิกขุสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๒/๒๑/๒๖-๒๗.

๑. การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
๒. การพร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่สงฆ์พึงทำ
๓. การไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติแล้ว
๔. การสักการะ เคารพ นับถือ บูชาผู้เป็นเถระ เป็นรัตติกัญญ บวชมานาน เป็นสังฆบิทร เป็นสังฆปริณายก และให้ความสำคัญกับถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งที่พึงเชื่อฟัง
๕. การไม่คอกอยู่ในอำนาจของคณาภิเษกที่เกิดขึ้นแล้วอันเป็นเหตุให้เกิดในภพต่อไป
๖. การยินดีในเสนาสนะป่า
๗. การตั้งความปรารถนาดีในภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักที่ยังไม่มาให้มา และที่มาแล้วให้อยู่เป็นสุข

๘.๓.๑.๑.๔ พุทธบริษัท ๔

พระบรมศาสดาได้ทรงมอบพระพุทธศาสนาไว้กับ

พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และความเจริญหรือความเสื่อมของพระศาสนาก็ขึ้นอยู่กับพุทธบริษัทเหล่านี้ ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่และเจริญสืบไป ชาวพุทธจะต้องใส่ใจและให้ความสำคัญต่อคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยถือว่าเป็นหน้าที่จะต้องศึกษา ต้องเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถูกต้อง โดยต้องตอบได้อย่างถูกต้องว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนอะไร หรืออะไรคือหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพราะการรู้และเข้าใจพระธรรมคำสอนนั้นเป็นการชำระใจซึ่งคำสอน และในขณะที่เดียวกันชาวพุทธทุกคนก็ต้องมีความมั่นคงในการปฏิบัติตามคำสอนจนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง มีธรรมเกิดขึ้นในตนจนสามารถบอกกล่าวสอนผู้อื่นได้ และหากมีการกล่าวร้ายพระพุทธศาสนาก็ต้องสามารถชี้แจง กล่าวปกป้องพระพุทธศาสนาได้

ใน กัมพิลสูตร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ศาสนาเจริญ พระสังฆธรรมดำรงอยู่ได้นานไว้ว่า

“ดูกรกัมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความเคารพ มีความยำเกรงในศาสดา...ในธรรม...ในสงฆ์ ในสิกขา...ในกันและกัน ดูกรกัมพิละ นี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องให้พระสังฆธรรมดำรงอยู่ได้นาน...”^{๕๕}

^{๕๕} กัมพิลสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๒๐๑/๒๕๑.

และในกิมมิลสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงเหตุให้พระสังฆกรรมตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อพระองค์
ปรินิพพานแล้ว ไว้ว่า

“ดูกรกิมมิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา
ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความเคารพ มีความยำเกรงในพระศาสดา...ในธรรม...
ในสงฆ์ในสิกขา...ในสมาธิ...ในความไม่ประมาท...ในปฏิสันถาร ดูกรกิมมิละ นี้
แลเป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องให้สังฆกรรมตั้งอยู่นาน...”^{๔๔}

ในส่วนการเชื่อมสันไปของพระพุทธศาสนานั้น วรรณสิทธิ ไททยะเสวี^{๔๕} ได้อธิบายไว้
ว่าเป็นการเชื่อมสันหรืออันตรายจากปลายไปหาต้น ตามที่พระพุทธเจ้าได้แสดงอันตรายแห่ง
พระพุทธศาสนาไว้ตามลำดับดังนี้

๑. ปฏิเวธอันตราย คือ มรรค ผล นิพพาน ที่เป็นผลจากการปฏิบัติจะอันตราย
ก่อน

๒. ปฏิบัติอันตราย คือ การเจริญสติปัญญา วิปัสสนากรรมฐานจะหมดสิ้นไป
เพราะไม่มีผู้ปฏิบัติ หรือมีปฏิบัติกันบ้างแต่ก็เป็นไปโดยย่อหย่อน ไม่สามารถเข้าถึงผลคือ
ปฏิเวธได้ ด้วยเหตุนี้ ปฏิบัติอันตรายจึงปรากฏต่อมาจากปฏิเวธอันตราย

๓. ปริยัติอันตราย คือ การเรียนพระไตรปิฎกจะค่อย ๆ เสื่อมไป โดยจะเสื่อม
จากพระอภิธรรมปิฎกก่อน ต่อจากนั้นพระสูตรจะเสื่อม และต่อมาพระวินัยก็จะเสื่อมตาม

๔. ลิงคอันตราย คือ สภาวะที่ภิกษุสงฆ์จะทรงบาตร และครองผ้ากาสาพาฬัตระ
สถาปสุญไป พระสงฆ์จะมีเพียงผ้าเหลืองน้อยห้อยหู

๕. ชาติอันตราย คือ เมื่อกาลที่พระพุทธศาสนาจะสูญสิ้น พระบรมสารีริกธาตุ
ของพระพุทธองค์จะมาประชุมกัน และเกิดเปลวไฟลุกไหม้ เป็นการประชุมเพลิงครั้งสุดท้าย
พระบรมสารีริกธาตุจะอันตรายไป เป็นการอวสานของพระพุทธศาสนา

หากพิจารณาจะเห็นได้ว่าการอันตรายของพระพุทธศาสนา คือ ปฏิเวธอันตราย
ปฏิบัติอันตราย และปริยัติอันตรายนั้นเป็นปัจจัยแก่กันและกันในด้านองเดียวกันกับปัญญา
ขั้นปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาต้องอาศัยปัญญาที่จะเข้าถึงในทั้ง
๓ ส่วน จะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไปไม่ได้ กล่าวคือ ถ้าขาดปริยัติคือการเรียนธรรมและชาติ

^{๔๔} กิมมิลสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๔๖/๘๗ ; อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต ๒๒/๓๑๑/
๓๕๐-๓๕๑.

^{๔๕} วรรณสิทธิ ไททยะเสวี, คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐาน, หน้า ๑๘-๑๙.

ปฏิบัติคือการปฏิบัติธรรมแล้ว ปฏิเวธคือผลจากการปฏิบัติที่ถูกต้องก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ การทอดทิ้งในส่วนปริยัติ และปฏิบัติจึงเป็นความเสื่อมของพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธทั้งหลายจึงควรทำความเข้าใจว่าการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งใด แต่ขึ้นอยู่กับผู้นับถือพระพุทธศาสนานั้นเอง พระพุทธเจ้าฝากพระพุทธศาสนาให้กับพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่มีปัญญา มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตนตามคำสอนของพระองค์ พระพุทธศาสนานั้นเกิดขึ้นด้วยปัญญาที่ประกอบด้วยเหตุผลของพระพุทธเจ้า ดังนั้นการรักษาพระพุทธศาสนานั้นก็ต้องมีปัญญา คือ รู้ และเข้าถึงเหตุผลในคำสอนที่ถูกต้อง จะรักษาไว้แต่โดยใช้ศรัทธากราบไหว้บูชาพระพุทธศาสนาด้วยการสวดมนต์ไหว้พระ หรือกระทำพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาเท่านั้นไม่ได้

ในส่วนนี้หากพิจารณาคนในสังคมไทยปัจจุบันก็จะเห็นว่าส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนากันด้วยศรัทธา ไม่ว่าจะเป็นศรัทธาในดัมบุคคล ศรัทธาในวัตถุ (ปูชนียสถาน วัตถุมงคล) หรือศรัทธาในพิธีกรรมต่าง ๆ โดยศรัทธาดังกล่าวไม่ได้เป็นไปด้วยความรู้ความเข้าใจในเหตุผลตามความจริงของธรรมชาติเพราะส่วนใหญ่ก็ไม่ได้สนใจในการศึกษาเล่าเรียนธรรมหรือปฏิบัติธรรมตามคำสอน ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับทำให้มีจนาภิภูฏิจริยงอกงาม และสัมมาภิภูฏิจ้อย ๆ อันตรธานไป การจะให้พระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่ได้นั้น พุทธศาสนิกชนมีหน้าที่ต้องช่วยกันทำธุระในพระพุทธศาสนา ๒ ประการ คือ

- คันถธุระ อันเป็นการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมคำสอนให้เข้าใจ และ
- วิปัสสนาธุระ คือ การปฏิบัติตามคำสอนอย่างถูกต้อง

ให้บริบูรณ์ เพื่อเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่ได้

๘.๓.๒ เหตุแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนา

๘.๓.๒.๑ สาเหตุภายใน

๘.๓.๒.๑.๑ สิลวิบัติและกัฏฐิวิบัติ

สิ่งที่เป็นเหตุให้มีความแตกแยกในหมู่สงฆ์ซึ่งเป็น

ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนามี ๔ ประการคือ

๑. สิลวิบัติ ความวิบัติแห่งศีลคือความไม่มีศีลเหมือนกับหมูคณะที่มีศีล เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจแก่กัน ซึ่งส่งผลเป็นความแตกแยก

๒. อาจารย์วิบัติ ความเสื่อมรยาทแห่งความเป็นสมณะ ทำให้เป็นที่รังเกียจของหมูคณะ ก็เป็นเหตุให้แตกแยกกัน

๓. ทิฏฐิวิบัติ ความเห็นผิดธรรมผิดวินัย เห็นว่าควรในสิ่งที่ไม่ควร หรือเห็นว่าไม่ควรในสิ่งที่ควร ก็เป็นเหตุให้เกิดความรังเกียจ เกิดความแตกแยกกันได้

๔. อาชีวิวิบัติ การเลียงชีพไม่เป็นเยี่ยงสมณะทำให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ ทำให้เกิดความแตกแยก โดยเหตุแห่งความแตกแยกทั้ง ๔ นี้สรุปย่อลงได้เป็น ๒ คือ ความแตกกันหรือความไม่เสมอกันในข้อปฏิบัติ (ศีลวิบัติ) กับความแตกต่างกันทางความเห็นในพระธรรมวินัย ของพระพุทธเจ้า (ทิฏฐิวิบัติ)

โดยในอดีตกาลเมื่อ ๑๐๐ ปีเศษหลังพุทธปรินิพพาน ศีลวิบัตินั้นได้ขยายผลเป็นทิฏฐิวิบัติและทำให้เกิดความแตกแยกของสังฆมณฑล พระพุทธศาสนาได้แบ่งออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ คือ เถรวาท กับมหาสังฆิกวาท ซึ่งต่อมาก็คือพุทธศาสนามหายาน

ศีลวิบัติและทิฏฐิวิบัติซึ่งนำไปสู่ความแตกแยกนี้ถือได้ว่าเป็นเหตุที่นำไปสู่ความเสื่อมของพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นสิ่งที่ไม่สร้างศรัทธาให้แก่ผู้ที่ยังไม่ศรัทธา และทำให้ผู้ที่ศรัทธาอยู่แล้วนั้นเสื่อมถอย

๘.๓.๒.๑.๒ การไม่ระงับอธิกรณ์^{๔๖}

เมื่อเกิดปัญหาความแตกต่างกันทางความคิด ความเห็นความแตกต่างกันในการประพฤติปฏิบัติ เกิดการกระทำที่ผิด การยึดถือที่ผิดอันจะทำให้เกิดการประพฤติที่ผิด การไม่เคารพในพระธรรมคำสอน และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดความเสื่อมในพระศาสนาแล้วไม่มีการแก้ปัญหามา ไม่มีการระงับอธิกรณ์ที่เกิดจากการถือผิด การตีความผิดในพระธรรมวินัย ก็จะทำให้เกิดความแตกแยกกันในการปฏิบัติตามรอยพระธรรมคำสอน ทำให้ผู้ที่ศรัทธาอยู่แล้วในพระศาสนาเสื่อมถอย ทำให้พระพุทธศาสนาถูกโจมตี ก็จะเป็นเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความเสื่อมของพระพุทธศาสนาได้ ดังเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในระหว่างพุทธศาสนาศตวรรษที่ ๑๐-๑๗ ในชมพูทวีป ซึ่งในที่สุดก็ส่งผลให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสลายไปจากดินแดนดังกล่าว

^{๔๖} อธิกรณ์ หมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องทำ เรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ มี ๔ อย่าง คือ

๑. วิวาทาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย
๒. อนูวาทาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ
๓. อาบัติตาทิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ
๔. กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่นให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน

ในภาษาไทย อธิกรณ์มีความหมายเดือนรางวัลและแคบเข้า กลายเป็นคดีความ โทษ เป็นต้น

คำอธิบายจาก พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๖๒-

๘.๓.๒.๑.๓ การขาดอธิปไตยธรรม

ใน ภิกขุสูตร กรรมสูตร สัทธยสูตร โพธิยสูตร และสัญญาสูตร ในคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต ได้กล่าวถึงอธิปไตยธรรม ๗ ว่าเป็นธรรมที่เป็นเหตุของความเจริญของภิกษุ ซึ่งก็คือความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา การขาดอธิปไตยธรรม ๗ ในหมู่สงฆ์จึงเป็นมูลเหตุแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ในที่นี้จะขอยกมากล่าวเพียงบางสูตร เช่น การขาดอธิปไตยธรรม ๗ ตามที่กล่าวไว้ในภิกขุสูตร^{๔๔} คือ

๑. การไม่หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
๒. การไม่พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและไม่พร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่สงฆ์พึงทำ
๓. การบัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติและเพิกถอนสิ่งที่บัญญัติแล้ว
๔. การไม่สักการะ เคารพนับถือผู้เป็นเถระ เป็นรัตติกัญญ บวชมานาน เป็นสังฆบิดรสังฆปริณายก และไม่ให้ความสำคัญกับถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งที่พึงเชื่อฟัง
๕. การดกอยู่ในอำนาจตัณหาที่เกิดขึ้นแล้วอันเป็นเหตุให้เกิดในภพต่อไป
๖. การไม่พอใจอยู่ในเสนาสนะป่า
๗. การไม่ตั้งความปรารถนาดีในภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักที่ยังไม่มาให้มา และที่มาแล้วให้อยู่เป็นสุข

๘.๓.๒.๑.๔ พุทธบริษัท ๔

พุทธศาสนิกควรตระหนักว่าพุทธบริษัท ๔ อันได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นผู้ที่พระพุทธองค์ทรงมอบพระพุทธศาสนาไว้ให้ช่วยกันสืบทอดต่อไป หากพุทธบริษัททั้ง ๔ ไม่ใส่ใจ ไม่รับผิดชอบในการทำหน้าที่ของตน คือไม่ศึกษาคำสอน ไม่รู้ไม่เข้าใจพระธรรมคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่เข้มแข็งมั่นคงในพระธรรมวินัย ไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน ไม่สามารถปกป้องกำกับการโจมตีกล่าวร้ายเข้าใจผิดต่อพระศาสนา ก็ย่อมเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาไม่สามารถดำรงคงมั่นอยู่และเสื่อมสลายไปในที่สุด

พุทธบริษัท ๔ จึงเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งและมีผลโดยตรงต่อความเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนา

^{๔๔} ภิกขุสูตร อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๒/๒๑/๒๖-๒๗.

ใน กิมพิลสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ศาสนาเสื่อม พระสังฆกรรมไม่ดำรงอยู่นานไว้ว่า

“คูกรกิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว หากภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในศาสนา...ในธรรม...ในสงฆ์...ในสิกขา...ในกันและกัน คูกรกิมพิละ นี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้พระสังฆกรรมไม่ดำรงอยู่นาน...”^{๔๔}

และใน กิมมิลสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงเหตุให้พระศาสนาเสื่อม ๗ ประการว่า

“คูกรกิมมิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้วภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ไม่เคารพไม่ยำเกรงในพระศาสนา..ในพระธรรม...ในสงฆ์...ในสิกขา...ในสมาธิ...ในความไม่ประมาท...ในปฏิสันถาร คูกรกิมมิละ นี้แลเป็นเหตุปัจจัย เครื่องให้สังฆกรรมไม่คงอยู่นาน...”^{๕๐}

นอกจากนั้นในสังฆกรรมโมสสูตรที่ ๑^{๕๑} ก็มี กล่าวถึงธรรม ๔ ประการที่เป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งพระสังฆกรรมคือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่ฟังธรรมโดยเคารพ
๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่เรียนธรรมโดยเคารพ
๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่ทรงจำธรรมโดยเคารพ
๔. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่ใคร่ตรวจอรรถแห่งธรรมที่ทรงจำ
๕. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้รตรูธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรมไว้โดยสมควรแก่ธรรมโดยเคารพ

และใน สังฆกรรมโมสสูตรที่ ๒^{๕๒} กล่าวถึงธรรม ๔ ประการที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญของพระสังฆกรรมว่า

๑. ภิกษุในธรรมวินัยไม่เล่าเรียนธรรม...
๒. ภิกษุทั้งหลายไม่แสดงธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร

^{๔๔} กิมพิลสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๒๐๑/๒๕๑.

^{๕๐} กิมมิลสูตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๒๓/๕๖/๘๖.

^{๕๑} สังฆกรรมสัมโมสสูตรที่ ๑ อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๑๕๔/๑๘๐.

^{๕๒} สังฆกรรมสัมโมสสูตรที่ ๒ อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๑๕๕/๑๘๐-๑๘๒.

๓. ภิกษุทั้งหลายย่อมไม่บอกธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร
๔. ภิกษุทั้งหลายไม่ทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมา โดยพิสดาร
๕. ภิกษุทั้งหลายไม่ตริกรตรอง ไม่เพ่งดูด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาโดยพิสดาร

และใน สัทธรรมสมโมสสูตรที่ ๓^{๖๖} ก็มีกล่าวถึงธรรม ๕ ประการ ที่เป็นไปความเสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรมว่า

๑. ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้เล่าเรียนพระสูตรที่ทรงจำไว้ไม่ดีด้วยบทและพยัญชนะที่ดั่งไว้ไม่ดี แม้อรรถแห่งบทและพยัญชนะที่ดั่งไว้ไม่ดีย่อมเป็นเนื้อความมีนัยไม่ดี
๒. ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ว่ายาก...เป็นผู้ไม่อดทน รับคำพราศอนโดยไม่เคารพ
๓. ภิกษุทั้งหลายที่เป็นพหูสูต มีการเล่าเรียนมา ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ไม่บอกพระสูตรแก่ผู้อื่นโดยเคารพ เมื่อภิกษุเหล่านั้นล่วงลับไป พระสูตรย่อมขาดค้ำมูล ไม่มีหลัก
๔. ภิกษุทั้งหลายผู้เถระ เป็นผู้มักมาก มีความประพฤดิย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการล่วงละเมิดทอดธุระในทางวิเวก ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลु เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง และประชุมชนรุ่นหลังย่อมถือเอาภิกษุเหล่านั้นเป็นตัวอย่าง
๕. สงฆ์เป็นผู้แตกกัน เมื่อสงฆ์แตกกันแล้วย่อมมีการด่ากันและกัน บริภาษกันและกัน แข่งกันและกัน ทอดทิ้งกันและกัน ในเหตุการณ์เช่นนั้น คนผู้ไม่เลื่อมใสย่อมไม่เลื่อมใส และคนบางพวกที่เลื่อมใสแล้วย่อมเหินห่าง

ในส่วนของพุทธบริษัท ๔ นี้จากกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นกำลังหลักในการสืบเนื่องพระธรรมคำสอน และสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มีแบบแผนในการศึกษาปฏิบัติที่เป็นรูปแบบเดียวกัน อันจะทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และหากจะมองอีกด้านหนึ่ง

“...พระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพุทธศาสนา ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนา บทบาทของพระสงฆ์จึงมีความสำคัญมาก การประพฤติปฏิบัติดีก็จะมีประโยชน์ต่อสังคมและศาสนา...แต่ก็มีพระสงฆ์บางรูปประพฤติดนในทางเสื่อมเสียและส่อไป

^{๖๖} สัทธรรมสมโมสสูตรที่ ๓ อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๑๕๖/๑๘๒-๑๘๓.

ในทางทำลายศาสนาดังที่ปรากฏเป็นข่าวอยู่บ่อย ๆ แม้ว่าจะมีเป็นส่วนน้อยก็ตาม แต่ก็ทำให้ส่วนรวมเสียหายด้วย ซึ่งจะ使人เสื่อมศรัทธาต่อพระสงฆ์”^{๒๔}

ในส่วนของการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ซึ่งมีผลสำคัญต่อความเสื่อมสิ้นของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสพยากรณ์ไว้ถึงอนาคตภัย ๕ ประการของพระศาสนาไว้ในอนาคตสูตร^{๒๕} ว่า

๑. ภิกษุในอนาคตทั้งหลายจะเป็นผู้ไม่อบรมกาย ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา เมื่ออุปสมบทกุลบุตรผู้บวชเข้ามาก็ไม่สามารคนำให้ผู้บวชเข้ามาแล้วนั้นมีความรู้ความเข้าใจในอริสัจ อธิจิต อธิปัญญา ให้เป็นตามคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งยอมเป็นเหตุให้มีการประพฤติดิตเพี้ยนไปจากพระธรรมวินัย นี่เป็นอนาคตภัยข้อที่ ๑

๒. ภิกษุในอนาคตทั้งหลายจะเป็นผู้ไม่อบรมกาย ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา เมื่อจะต้องให้นิสัยแก่กุลบุตรก็จะไม่สามารถทำได้ และต่อไปเมื่อกุลบุตรเหล่านั้นจะต้องให้นิสัยแก่กุลบุตรรุ่นต่อ ๆ ไป ก็ไม่สามารถกระทำได้ และกุลบุตรเหล่านั้นก็ย่อมจะไม่อบรมกาย อบรมศีล อบรมปัญญาเช่นกัน นี่เป็นอนาคตภัยข้อที่ ๒

๓. ภิกษุในอนาคตทั้งหลายจะเป็นผู้ไม่อบรมกาย ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา เมื่อต้องแสดงธรรมชั้นสูง หรือตอบธรรมก็จะหยั่งลงสู่ธรรมที่ผิดโดยไม่รู้และรู้เท่าไม่ถึงการณ์ นี่จะเป็นอนาคตภัยข้อที่ ๓

๔. ภิกษุในอนาคตทั้งหลายจะเป็นผู้ไม่อบรมกาย ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา เมื่อผู้อื่นแสดงพระสูตรที่ลึกซึ้ง ถูกต้องตามที่พระพุทธองค์ทรงภาษิตไว้ ก็จะไม่ให้ความสำคัญในการฟังเพื่อรู้เพื่อศึกษาปฏิบัติตาม แต่เมื่อมีผู้อื่นแสดงพระสูตรที่หนักวีแต่่งไว้ ประพันธ์เป็นบทกวี มีสำนวนสละสลวย เป็นคำสอนของสาวก ภิกษุเหล่านั้นกลับตั้งใจฟังเห็นว่าเป็นเรื่องควรรู้จดจำศึกษาและปฏิบัติตาม นี่เป็นอนาคตภัยข้อที่ ๔

๕. ภิกษุในอนาคตทั้งหลายจะเป็นผู้ไม่อบรมกาย ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา พระเถระจักเป็นผู้มักมากมีความประพฤดิย่อหย่อน เป็นหัวหน้าในการล่วง

^{๒๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๒. หน้า ๑๗๗.

^{๒๕} อนาคตสูตรที่ ๓ อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๗๗/๑๐๔-๑๐๖.

ละเมิด ทอดธุระในความสัจ ไม่ปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลु
ธรรมที่ยังไม่ได้รับลุ เพื่อให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง นี่เป็นอนาคตภยข้อที่ ๔
ยิ่งกว่านั้น ในอนาคตสูตรที่ ๔^{๖๖} พระพุทธองค์ก็ตรัสถึงภยในอนาคตอีก ๔ ประการไว้

ว่า

- ในอนาคต ภิกษุทั้งหลายจักเป็นผู้ชอบจิวรอันงามเมื่อชอบจิวรดีงาม ก็
จักละความเป็นผู้ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร จักละเสนาสนะอันสัจคือป่าและป่าชฎ
จักประชุมกันอยู่ที่บ้าน นิคม และราชธานี และจักถึงการแสวงหาไม่สมควร อันไม่
เหมาะสมต่าง ๆ เพราะเหตุแห่งจิวร จุกภิกษุทั้งหลาย ภยในอนาคตข้อที่ ๑ นี้ ซึ่ง
ยังไม่บังเกิดในบัดนี้ แต่จักบังเกิดในกาลต่อไป ภยนั้นอันเธอทั้งหลายพึงรู้ไว้เฉพาะ
ครั้นแล้วพึงพยายามเพื่อละภยนั้น

อีกประการหนึ่ง ในอนาคต ภิกษุทั้งหลายจักเป็นผู้ชอบบิณฑบาตที่ดี
งาม...ก็จักละความเป็นผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ละเสนาสนะอันสัจคือป่าและ
ป่าชฎ จักประชุมกันอยู่ที่บ้าน นิคม และราชธานี แสวงหาบิณฑบาตที่มีรสอันเลิศ
ด้วยปลายลิ้น และจักถึงการแสวงหาอันไม่สมควรไม่เหมาะสมต่าง ๆ เพราะเหตุ
แห่งบิณฑบาต นี่เป็นภยในอนาคตข้อที่ ๒

อีกประการหนึ่ง ในอนาคต ภิกษุทั้งหลายจักเป็นผู้ชอบเสนาสนะอันดี
งาม ก็จักละความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ละเสนาสนะอันสัจคือป่าและป่าชฎ
จักประชุมกันอยู่ที่บ้าน นิคม และราชธานี และจักถึงการแสวงหาอันไม่สมควร ไม่
เหมาะสมต่าง ๆ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ...นี่เป็นภยในอนาคตข้อที่ ๓

อีกประการหนึ่ง ในอนาคต ภิกษุทั้งหลายจักเป็นผู้คลุกคลีด้วยภิกษุณี
นางสิกขมานา^{๖๗} และสมณทูตเทศ^{๖๘} เมื่อมีการคลุกคลี...พึงหวังข้อนี้ได้ว่า เธอ

---

^{๖๖} อนาคตสูตรที่ ๔ อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๘๐/๑๐๖-๑๐๘.
^{๖๗} สิกขมานา หมายถึงนางผู้กำลังศึกษา ตามเดวีผู้มีอายุถึง ๑๘ ปี แล้ว อีก ๒ ปีจะครบบวชเป็น
ภิกษุณี โดยตลอดเวลา ๒ ปีเต็มนี้จะได้สมาทานสิกขาบท ๖ ประการตั้งแต่ ปาณาติปาตา เวรมณี จนถึง
วิกาลโภชนาเวรมณี อย่างเคร่งครัด ขณะที่สมาทานสิกขาบท ๖ ประการไม่ขาดตลอด ๒ ปีเต็มนี้เรียกว่า
นางสิกขมานา
^{๖๘} สมณทูตเทศ หมายถึง สามเณร
สรุปคำอธิบายจาก พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวล
ศัพท์. หน้า ๓๓๘.

เหล่านั้นจักเป็นผู้ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ จักต้องอาบัติเศราห์มองบางอย่าง หรือจักบอกคินสิกาเวียนมาเพื่อเป็นคฤหัสถ์...นี้เป็นภัยในอนาคต ข้อที่ ๔

อีกประการหนึ่ง ในอนาคต ภิกษุทั้งหลายจักเป็นผู้คลุกคลีด้วยอารามิก บุรุษ และสมณทูตเทศ เมื่อมีการคลุกคลี...ขอเหล่านั้นจักเป็นผู้ประกอบการบริโภค ของที่สะสมไว้มีประการต่าง ๆ จักกระทำนิมิตแม้อย่างหยาบที่แผ่นดินบ้าง ที่ปลาย ของเขี้ยวบ้าง... นี่เป็นภัยในอนาคตข้อที่ ๕ ”

อนาคตภัยทั้ง ๕ นี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสพยากรณ์ไว้เพื่อให้ชาวพุทธทั้งหลาย ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ได้รู้ทันและพยายามเพื่อที่จะขจัดภัยเหล่านั้นเพื่อการสืบต่อไปของ พระพุทธศาสนา

หากเราจะพิจารณาคูสภาพการณ์ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันก็จะเห็น ได้ว่าอนาคตภัย ๕ เหล่านั้นได้เป็นจริงแล้ว ดังที่ปรากฏเป็นอยู่ให้เห็นว่ามีภิกษุบางกลุ่มไม่มีความรู้ในพระพุทธศาสนาและประพฤติปฏิบัติไม่ถูกต้อง ดัดอยู่ในเรื่องของอวิชาคือไสย ศาสตร์กับทั้งมีความย่อหย่อนในการประพฤติปฏิบัติ มีการขาดศีลและละเมิดวินัย “กระทำผิด กันอย่างเปิดเผย มีการรับวัตถุอันไม่ควร เช่น เงินทอง ของมีค่า อันมีพุทธบัญญัติห้ามรับ หรือ มีการสะสมสิ่งของปัจจัย อันมีพุทธบัญญัติปรับอาบัติ หากมีเจตนาการสั่งสมสิ่งของปัจจัย เหล่านั้นเพื่อตน ดุจดั่งการกระทำของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน”^{๖๔} ภิกษุ “เที่ยวแสวงหาลาภปัจจัย อันไม่สมควร...ประพฤติคนไม่เหมาะสม เพราะการแสวงหาอาหารเป็นเหตุ ดังเช่น พระภิกษุ บางรูปยังเฝ้าตลาดสด-ตลาดนัด หรือยืนเฝ้าร้านอาหารเพื่อรอคอยผู้มาซื้ออาหาร ได้นำอาหาร มาใส่บาตร...”^{๖๕} “... อยู่กฎที่พักชั้นเลิศ... จนเสพติดกฎที่พักและให้ละเลยต่อเสนาสนะป่าอัน เจียบสงัด เหมาะแก่การวิเวก”^{๖๖} มี “การคลุกคลีกับหมู่คณะหรือบุคคล โดยเฉพาะกับมาตุคาม หรือผู้หญิง...ทั้งเป็นนักบวชและชาวบ้าน และเมื่อเสพการติดต่อกันมาก ๆ เข้าก็มักจะให้ละเลย ต่อการปฏิบัติ...และอย่างหนักหนานักคือการลาสิกขาออกไป เพื่อกลับไปอยู่ในทางต่ำ”^{๖๗} และเมื่อ “สมภาร อาจารย์ใหญ่ยังรับเงินทอง สนใจสะสมของมีค่า ผูกพันกับญาติโยมที่ไม่ใช่พระ อันควร เที่ยวเตร่ไปทั่ว...ขบฉันทอาหารผิดกาล... ไม่ฝึกฝนจิต ไม่เล่าเรียน ทบทวนพระธรรมคำ

^{๖๔} พระอารยะวังโส. “ทำอย่างไรพระพุทธศาสนาจึงไม่เสื่อมจากประเทศไทย (ตอน ๖)” ใน โทสตร์ทูเคย์ ฉบับวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๔, หน้า A๔.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน (ตอน ๗), ฉบับวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๕๔, หน้า A๔.

^{๖๖} เพิ่งอ้าง.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน (ตอน ๘), ฉบับวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๔, หน้า A๔.

สอน ฯลฯ สุดท้าย พระเถรเถรชในวัดก็จะมีภาพวาดไปทางเดียวกันหมด หน้า ๆ เข้า
สมมติสมการเป็นตุ๊ด-แต่ัว จึงมีพระตุ๊ดเถรแต่ัวเข้ามาบวชอยู่...ดั่งที่เป็นข่าว และแอบปกปิดกัน
ไป ด้วยข้ออ้างว่า กลัวศาสนาเสื่อม ซึ่งแท้จริงการปกปิดซ่อนเร้นไม่แก้ไขปัญหาที่มีอยู่ให้หมด
ไป”^{๙๙}

เมื่ออนาคตภัย ๕ อันเป็นเหตุความเสื่อมของพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นให้เห็นแล้วใน
ยุคของเรานี้ ชาวพุทธจึงควรจับตามองเพื่อรู้เท่าทันและพยายามขจัดภัยเหล่านั้นให้สิ้นไป โดย
พระอาจารย์อารยะวังโสได้ชี้ว่าสิ่งสำคัญก็คือพุทธศาสนิกชนจะต้องศึกษาให้มีความรู้และเข้าใจ
ในพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง เพื่อที่จะสามารถแยกแยะหรือวินิจฉัยได้ว่า
คำกล่าวคำสอนใดเป็นพระสัทธรรมแท้ ไม่ใช่พระสัทธรรมปลอม เพื่อการนำไปสู่การปฏิบัติที่
ถูกต้องตามพระวินัยที่แท้จริง”^{๑๐๐} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระภิกษุจะต้องทรงความรู้ (พหูสูต) ทรง
ธรรม ทรงวินัย ทั้งเพื่อให้เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวพุทธ และนำพระธรรมคำสอนที่ถูกต้อง
และแนวปฏิบัติที่ถูกต้องไปสั่งสอนมหาชนเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา”^{๑๐๑} โดยในขณะเดียวกัน
ฝ่ายฆราวาสหรืออุบาสก อุบาสิกา ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นกำลังหลักที่สำคัญในการฟื้นฟูดูแล เพื่อ
รักษาพระพุทธศาสนา ก็จะต้องเรียนถึงคุณลักษณะของสมณะ (ผู้สงบระงับ)”^{๑๐๒} และเรียนรู้อิน

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน ตอน ๙, ฉบับวันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๕๔, หน้า A๙.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน ตอน ๑๐, ฉบับวันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๕๔, หน้า A๙.

^{๑๐๑} เพิ่งอ้าง.

^{๑๐๒} ใน สันตุฎฐิสูตร ได้กล่าวถึงองค์แห่งความเป็นสมณะไว้ว่าเป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัย ๔ คือ

บรรดาจิวร บังสุกุลจิวร ทั้งน้อยหาได้ง่าย ๑

บรรดาโภชนะ คำข้าวที่หาได้ด้วยปถิแข้ง ทั้งน้อยหาได้ง่าย ๑

บรรดาเสนาสนะ รุกขมูล ทั้งน้อย หาได้ง่าย และหาโทษมิได้ ๑

บรรดาเภสัช มุตรเน่า ทั้งน้อย หาได้ง่าย และหาโทษมิได้ ๑ ... เพราะเหตุที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วย ปัจจัย

อันน้อยและหาได้ง่าย เราจึงกล่าวขื่อนี้ว่า เป็นองค์แห่งความเป็นสมณะ อย่างหนึ่งของเธอ

จาก สันตุฎฐิสูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ๒๑/๒๗/๓๓.

นอกจากนั้น ในพระไตรปิฎกยังได้กล่าวถึงคุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของ
ต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลกที่ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่าว่าเป็น

๑. ภิกษุที่เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล

๒. ภิกษุที่เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ

๓. ภิกษุที่เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา

๔. ภิกษุที่เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ

๕. ภิกษุที่เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสนะ

จากศีลสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๑๐๗/๑๓๔.

สงฆ์ เพื่อจะได้ดูพระแท้เป็น แยกพระปลอมออก จะได้ช่วยกันสอดส่องภิกษุสามเณรให้อยู่ใน
พระธรรมวินัย และช่วยกันแก้ไขได้ทัน เมื่อมีเหตุภัยใด ๆ เกิดขึ้นในเขตพระพุทธศาสนา กับทั้ง
จะต้องเรียนรู้ในแก่นคำสั่งสอน และสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องในระดับหนึ่งเพื่อจะได้เข้าใจใน
พระธรรมแท้ของพระพุทธศาสนา จะได้ว่า "แท้จริงของอริยบุคคลมีสภาพธรรมเป็นอย่างไร
จะได้รับความควรในการถวายการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ต่อกันถูกต้องตรงตามฐานะ และเป็นไป
ตามแนววิธีปฏิบัติในพระธรรมวินัย" ^{๓๓}

ในส่วนของเหตุความเสื่อมของพระศาสนาจากปัญหาภายในนี้ พระเทพดิลก ^{๓๔} ยังได้
แสดงทรรศนะเพิ่มเติมไว้อีกว่าปัญหาในวงการพระสงฆ์ขณะนี้ คือการที่พระสงฆ์ออกบวช คือ
ออกจากอาคาริก (การมีเรือน) ไปสู่อานาคาริก (ความไม่มีเรือน) แต่ปัจจุบันกลายเป็นว่าเมื่อออก
จากอาคาริกไปสู่อานาคาริก แล้ว ก็กลับมาสู่อาคาริกในรูปอานาคาริก อีก โดยสมภารวัด
วางตัวเป็นเจ้าของวัด โดยมีพระลูกวัดเป็นเพียงผู้อาศัย วงการพระสงฆ์ล้มคำว่าของสงฆ์
แม้กระทั่งการบริหารคณะสงฆ์ก็ให้ความสำคัญแก่พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ๓ หมื่น
กว่าตำแหน่ง และตำแหน่งทางการปกครองอีกไม่กี่ตำแหน่ง ทำให้พระสงฆ์ที่เก่ง ๆ มี
ความสามารถถูกกั้นออกจากวงการ สำหรับในส่วนปัญหาหรือสาเหตุของความเสื่อมของ
พระพุทธศาสนาจากภายนอก ท่านได้ชี้ไว้ว่าการรุกรานของศาสนาอื่นปรากฏในรูปแบบ
ต่าง ๆ โดยมีแนวรุกทั้งทางการศึกษา การเมือง และเศรษฐกิจ เช่นการสงเคราะห์ให้
การศึกษาก่อนเกณฑ์จนถึงประถมศึกษา เป็นเวลา ๘ ปี ทำให้เด็กรุ่นใหม่มีแนวโน้มจะเปลี่ยน
ศาสนามากขึ้น มีการก่อวินาศกรรม มีการสร้างข่าวลือให้เกิดการสงสัยและระแวงกัน โดย
แนวทางในการแก้ปัญหาลักษณะนี้ท่านได้ให้ทรรศนะไว้ว่าทุกคนต้องทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุน
กัน ไม่แข่งดี ไม่ริษยาเบียดเบียนกัน และพระต้องเสียสละให้มากขึ้นโดยไม่เห็นแก่อดิเรกลาภ

๘.๓.๒.๒ สาเหตุภายนอก

ความเสื่อมของพระพุทธศาสนา นอกจากจะเกิดจากสาเหตุ
ภายใน คือ ความแตกต่างกันในการเห็นและการปฏิบัติ การไม่ระงับความขัดแย้งแตกต่าง
ดังกล่าว การไม่สังคายนาเพื่อให้พระธรรมบริสุทธิ์ และการไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องใน

^{๓๓} พระอารยะวังโส. "ทำอย่างไรพระพุทธศาสนาจึงไม่เสื่อมจากประเทศไทย (ตอน ๘)",
อ้างแล้ว.

^{๓๔} พระเทพดิลก พระเถระผู้ทำหน้าที่ปกป้องและส่งเสริมพระพุทธศาสนา ใน โทสตร์ทูต
ฉบับวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๒, หน้า B๓.

คำสอนกับทั้งการไม่ปฏิบัติตามคำสอนแล้ว ความเสื่อมนั้นก็ยิ่งเกิดจากสาเหตุภายนอกอีกหลายประการ ซึ่งพอสรุปได้ว่าเป็น

๑. ความเป็นปฏิบัติของศาสนาพราหมณ์ โดยเหตุอาจเป็นเพราะคำสอนของพระพุทธศาสนาในหลายเรื่อง เช่น เรื่องวรรณะ เรื่องการบูชาัญญ เรื่องกรรม นั้นขัดกับความเชื่อและคำสอนของศาสนาพราหมณ์ พวกพราหมณ์จึงกล่าวโจมตีต่อต้านและมุ่งร้ายต่อพระพุทธศาสนา

๒. การฟื้นฟูของศาสนาพราหมณ์ โดยตลอดเวลาที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองศาสนาพราหมณ์ก็ถอยหลังอยู่เป็นเวลาหลายศตวรรษ พวกพราหมณ์จึงได้ปรับปรุงแก้ไขคัมภีร์บางอย่างเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไปมากขึ้น เช่น ในคัมภีร์แต่เดิมเขียนไว้ว่าสตรีและคนในวรรณะศูทรไม่มีสิทธิที่จะฟังพระเวท ก็เขียนแก้ไขให้เป็นว่าให้สตรีและคนในวรรณะศูทรได้มีโอกาสฟังพระเวทและมีโอกาสในการทำความดี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพื้นฐานของศาสนาพราหมณ์ให้มั่นคงขึ้น

๓. ศาสนาพราหมณ์มาใกล้เคียงกับศาสนาพุทธ คือมีการนำหลักการและหลักธรรมหลายอย่างของทางฝ่ายพุทธมาเป็นของตน และทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมไปจากรูปแบบเดิม และมามีความสัมพันธ์กันกับศาสนาพราหมณ์ โดยทำให้พระพุทธศาสนาไปเหมือนกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียแก่พระศาสนาอย่างร้ายแรง โดยการที่ศาสนาฮินดูยอมรับพระพุทธเจ้าว่าเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์นั้นเป็นการทำให้พระพุทธศาสนาไปรวมตัวเข้ากับศาสนาฮินดู เป็นกุศโลบายในการกลืนพระพุทธศาสนาอย่างแนบเนียนกับทั้งเป็นการตัดรากฐานของพระพุทธศาสนาไปด้วยกัน เพราะด้วยวิธีการนี้ชาวฮินดูก็ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปนับถือพุทธเนื่องจากนับถือพระนารายณ์อยู่แล้ว และมหาชนก็หันไปนับถือศาสนาฮินดูมากขึ้นตามลำดับ ในขณะที่ชาวพุทธนับวันมีแต่จะลดน้อยลง”

๔. การขาดการอุปถัมภ์จากผู้ปกครองประเทศหรือผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระศาสนาเสื่อมสูญ เพราะขาดการสนับสนุนปัจจัย ๔ ขาดการทำนุบำรุง ส่งเสริม และขาดการคุ้มครองรักษาให้พ้นจากอันตรายและการถูกคุกคาม เช่น กรณีของมหาวิทยาลัยนาถันหาที่ถูกกองทัพอาหรับเข้าเผาทำลาย เป็นต้น

๕. การถูกทำลายโดยราชอาณาจักร กษัตริย์อินเดียบางองค์ในอดีตเช่น พระเจ้าวิกรมาทิพย์ ที่ไม่ได้ศรัทธาไม่นับถือพระพุทธศาสนา ต้องการให้พุทธศาสนาเสื่อมสูญ ได้ทำลายศาสน

“ พระเทพวิสุทธิกวี. ทำไมพระพุทธศาสนาจึงเสื่อมจากอินเดีย ใน โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๔๙. หน้า B๗.

สถาน เช่น วัดวาอาราม และทำลายสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น ทำลายพระพุทธรูป ตัด
ต้นโพธิ์ต้นที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ที่ได้ต้นนั้น กำจัดภิกษุในพุทธศาสนา โดยมีจุดประสงค์เดียว
คือเพื่อทำลายพระพุทธศาสนา

สรุปเนื้อหาและประเด็นสำคัญในบทที่ ๘

- เหตุแห่งความเจริญของบุคคลโดยทั่วไป
  - มงคลสูตร
  - การไหว้ทิศ ๖
- เหตุแห่งความเสื่อมของบุคคลโดยทั่วไป
  - อบายมุข ๖
  - ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเสื่อม
- เหตุแห่งความเจริญของบุคคลในพระพุทธศาสนา
  - เหตุแห่งความเจริญของฝ่ายบรรพชิต
  - เหตุแห่งความเจริญของฝ่ายคฤหัสถ์
- เหตุแห่งความเสื่อมของบุคคลในพระพุทธศาสนา
  - เหตุแห่งความเสื่อมของฝ่ายบรรพชิต
  - เหตุแห่งความเสื่อมของฝ่ายคฤหัสถ์
- เหตุแห่งความเจริญของพระพุทธศาสนา
  - ทิฏฐิสามัญญดาและศีลสามัญญดา
  - การสังคายนา
  - อปรินิยธรรม
  - พุทธบริษัท ๔
- เหตุแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนา
  - การไม่ระงับอธิกรณ์
  - ศีลวิบัติและทิฏฐิวิบัติ
  - การขาดอปรินิยธรรม
  - พุทธบริษัท ๔

คำถามบทที่ ๘

๑. จงอธิบายศัพท์ต่อไปนี้

๑.๑ ทิศ ๖

๑.๒ ทิฏฐิสามัญญคา และสีลสามัญญคา

๑.๓ ทิฏฐิวีติและสีลวีติ

๑.๔ อธิกรณ์

๑.๕ พุทธบริษัท ๔

๒. ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา หากท่านต้องการสร้างความเจริญให้กับชีวิต ท่านจะต้องประพฤติปฏิบัติเช่นไร จงอธิบาย

๓. ทิศ ๖ คืออะไร และเกี่ยวข้องกับความเจริญของบุคคลอย่างไร จงอธิบาย

๔. ถ้าท่านไม่ต้องการให้ชีวิตประสบกับความเสื่อม ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ท่านจะต้องหลีกเลี่ยงสิ่งใด เพราะเหตุใด จงอธิบาย

๕. พุทธบริษัท ๔ คืออะไร และพุทธบริษัท ๔ มีบทบาท มีความสำคัญต่อความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาอย่างไร จงอธิบาย

๖. อะไรคือสาเหตุภายในที่มีผลทำให้พระพุทธศาสนาถึงความเสื่อม จงอธิบาย

๗. อะไรคือสาเหตุภายนอกที่มีผลทำให้พระพุทธศาสนาถึงความเสื่อม จงอธิบาย

๘. อนาคตภัย ๕ ของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ไว้คืออะไร จงอธิบายมาให้เข้าใจ

๙. ชาวพุทธในฝ่ายคฤหัสถ์มีหน้าที่อย่างไรในการที่จะทำให้พระพุทธศาสดำรงอยู่ได้ และเจริญรุ่งเรือง จงอธิบาย

๑๐. สำหรับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยขณะนี้ ท่านเห็นว่ามีเหตุภายในใดหรือไม่ที่จะเป็นเหตุ
ให้พระพุทธศาสนาเสื่อม จงอธิบายพร้อมทั้งเสนอวิธีการแก้ปัญหาของท่านประกอบ